

ISSN 2307-8030 (PRINT)
ISSN 2664-3545 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»**

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY.
SERIES «ECONOMIC SCIENCES»**

Серія:
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Випуск 46

Херсон
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Шапкова Ніна Ігорівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Заступник головного редактора:

Гюхтенко Наталія Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, менеджменту та адміністрування (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Відповідальний секретар:

Синякова Катерина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Члени редакційної колегії:

Гарафонова Ольга Іванівна – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна).

Гаргасас Аудріюс (Gargasas Audrius) – доктор економіки, професор (Університет Олександра Стульгінскіса, Каунас, Литовська Республіка).

Грачик-Кухарська Магдалена (Magdalena Graczyk-Kucharska) – доктор філософії, доцент (Познанський університет технологій (Poznan University of Technology), Познань, Республіка Польща).

Доброшек Юстина (Dobroszek Justyna) – доктор філософії, доцент, (Лодзьський університет (University of Lodz), Лодзь, Республіка Польща).

Кобець Віталій Миколайович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерних наук і програмної інженерії (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Козловський Віктор (Viktor Kozlovskij) – доктор філософії, лектор (Університет прикладних наук (University of Applied Sciences), Вільнюс, Литовська Республіка).

Кузнєцов Едуард Анатолійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедрою менеджменту та інновацій (Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Одеса, Україна).

Макаренко Сергій Миколайович – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Мохненко Андрій Сергійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку та підприємництва (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Назарова Галина Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та соціальних наук (Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна).

Рошенкевіч Марія (Rosienkiewicz Maria) – доктор філософії, доцент, (Вроцлавський університет наук та технологій (Wroclaw University of Science and Technology), Вроцлав, Республіка Польща).

Соловійов Андрій Ігорович – доктор економічних наук, професор, декан факультету бізнесу і права (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Ушкаренко Юлія Вікторівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки, менеджменту та адміністрування (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Фітім Дєарі (Fitim Deari) – доктор філософії, доцент (Південно-Східний Європейський університет (South East European University), Тетово, Республіка Північна Македонія).

Шебаніна Олена В'ячеславівна – доктор економічних наук, професор кафедри економічної кібернетики і математичного моделювання (Миколаївський державний аграрний університет, Миколаїв, Україна).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»

є фаховим виданням (категорія "Б") на підставі Наказу МОН України

№ 409 від 17.03.2020 року (додаток 1)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради

Херсонського державного університету

(протокол від 27.06.2022 р. № 20)

Науковий збірник включено до наукометричної бази даних

Index Copernicus (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації серія КВ № 23953-13793ПР,
видане Міністерством юстиції України 26.04.2019 р.

Електронна сторінка видання: ej.journal.kspu.edu

DOI: 10.32999/ksu2307-8030

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Онегіна В.М., Антощенко В.В., Кравченко Ю.М.
СТАН СВІТОВОГО РИНКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ.....5

СЕКЦІЯ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Роїк О.Р., Недзвецька О.В.
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....11

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Кваско А.В., Шендерівська Л.П.
ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ.....16

Ярмолюк О.Я., Борисенко О.С., Фісун Ю.В.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТАРГЕТОВАНОЇ РЕКЛАМИ
ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОМПЛЕКСНОГО ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ.....23

СЕКЦІЯ 4

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Біль М.М.
ПОЛІТИКА ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ:
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЛЯ УКРАЇНИ.....30

СЕКЦІЯ 5

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Глушко А.Д., Маслій О.А.
ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....39

СЕКЦІЯ 6

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Богма О.С., Овдій О.В.
МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ПОВНОТИ Й ОБҐРУНТОВАНOSTІ ПЛАНІВ ДІЯЛЬНОСТІ
ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ (АУДИТУ).....47

CONTENTS**SECTION 1****WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS****Onegina Viktoriya, Antoshchenkova Vitalina, Kravchenko Yuliia**

THE STATE OF THE WORLD MARKET ALTERNATIVE DAIRY PRODUCTS.....5

SECTION 2**ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY****Roik Oksana, Nedzvetska Olga**WAYS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE OF UKRAINE
IN THE WAR PERIOD.....11**SECTION 3****ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT****Kvasko Alla, Shenderivska Lina**EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE'S OPERATING ACTIVITY
AND ITS EVALUATION.....16**Yarmoliuk Oleksii, Borysenko Olena, Fisun Iuliia**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF TARGETING ADVERTISING
AS A TOOL FOR INTEGRATED INTERNET MARKETING.....23**SECTION 4****DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMY,
SOCIAL ECONOMY AND POLITICS****Bil Mariana**POLICY OF REDUCING SOCIAL VULNERABILITY OF POPULATION:
CONCEPTUALIZATION OF MECHANISMS FOR UKRAINE.....30**SECTION 5****MONEY, FINANCES AND CREDIT****Hlushko Alina, Maslii Olexandra**THE INFLUENCE OF INFORMATION POLICY ON THE LEVEL
OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE.....39**SECTION 6****ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT****Bogma Olena, Ovdii Olena**METHODS OF ASSESSING THE COMPLETENESS AND JUSTIFICATION
OF THE ACTIVITY PLANS OF THE INSTITUTE
OF STATE EXTERNAL FINANCIAL CONTROL (AUDIT).....47

СЕКЦІЯ 1 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-1

УДК 637.181:339.92

Онегіна В.М.

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0794-8032>
E-mail: viconeg1511@gmail.com*

Антощенкова В.В.

*доктор економічних наук, доцент кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-6263>
E-mail: vitalina.tiaxntusg@gmail.com*

Кравченко Ю.М.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3692-418X>
E-mail: kravchenko74@ukr.net*

СТАН СВІТОВОГО РИНКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку світового ринку альтернативних молочних продуктів, а також впливу цих тенденцій на світовий ринок натуральної молочної продукції тваринного походження. Виявлено, що ринок продукції на рослинній основі без вмісту інгредієнтів тваринного походження останнім часом зростає активними темпами: з'являється все більше компаній, що випускають такі продукти, збільшуються обсяги виробництва, підвищується споживчий попит. Поступово розширюється і асортимент, а це, у свою чергу, відповідає досягненню цілей сталого розвитку ООН: з погляду рівного доступу споживача до продукції, виробників вести свою господарську діяльність і конкурувати на ринку харчування, зменшення загального «вуглецевого сліду». Альтернативи продовжують відбирати частку у традиційних продуктів і негативно впливати на молочну галузь.

Ключові слова: альтернативне молоко, натуральне молоко, ринок молока і молочної продукції, замітник молока.

Onegina Viktoriya, Antoshchenkova Vitalina, Kravchenko Yuliia. THE STATE OF THE WORLD MARKET ALTERNATIVE DAIRY PRODUCTS

The article is devoted to the study of the current state and prospects of the world market of alternative dairy products, as well as the impact of these trends on the world market of natural dairy products of animal origin. It was found that the market for plant-based products without ingredients of animal origin has been growing rapidly in recent years: there are more and more companies producing such products, increasing production volumes, increasing consumer demand. The range is gradually expanding. And this, in turn, corresponds to the achievement of the goals of sustainable development of the UN: both in terms of equal access of consumers to products and producers to conduct their business and compete in the food market. Alternatives continue to take a share of traditional products and negatively affect the dairy industry. Plant-based dairy products have nutritional benefits, including lower calories, saturated fats and sugar (lactose), and many of these products are fortified and considered equivalent or better than cow's milk products. Among young people, plant-based milk alternatives are unfortunately associated with a healthier lifestyle, and marketers are effectively spreading such misinformation. Also, according to research by Harvard scientists, the production of vegetable milk also reduces the overall «carbon footprint», because its production emits less carbon dioxide. and marketers effectively spread such misinformation. Also, according to research by Harvard scientists, the production of vegetable milk also reduces the overall "carbon footprint", because its production emits less carbon dioxide and marketers effectively spread such misinformation. Also, according to research by Harvard scientists, the production of vegetable milk also reduces the overall "carbon footprint", because its production emits less carbon dioxide. In order to ensure fair competition and maximize consumer choice, it is necessary to create a

fair regulatory framework for plant products and alternative proteins. However, it is important to remember that natural milk is a unique product, which, unlike vegetable milk, is not possible for everyone to make at home. It should be noted that in Ukraine there is no state standard for vegetable milk, ie requirements for raw materials, conditions of transportation and storage.

Keywords: alternative milk, natural milk, milk and dairy market, milk substitute.

Постановка проблеми. Ринок продукції на рослинній основі без вмісту інгредієнтів тваринного походження останнім часом зростає активними темпами: з'являється все більше компаній, що випускають такі продукти, збільшуються обсяги виробництва, підвищується споживчий попит. Поступово розширюється і асортимент, тобто люди, які зробили усвідомлений вибір на користь рослинної їжі, набувають більше можливостей задовольнити свої смакові уподобання. А це, у свою чергу, відповідає досягненню цілей сталого розвитку ООН: як з погляду рівного доступу споживача до продукції, так і виробників вести свою господарську діяльність і конкурувати на ринку харчування. Альтернативи продовжують відбирати частку у традиційних продуктів і негативно впливати на молочну галузь у міру зростання побоювань, особливо серед молоді, з приводу негативного впливу тваринництва на навколишнє середовище. Серед молоді, рослинні альтернативи молока нажаль асоціюються з більш здоровим способом життя, а маркетологи ефективно розповсюджують таку дезінформацію. Але варто зауважити, що недостатність або відсутність в організмі важливих молочних жирів негативно впливає на здоров'я населення будь-якого віку. Рослинне молоко, що спочатку «подавали», як продукт для людей з алергією на лактозу, пізніше стало більш популярним завдяки вегетаріанцям. За дослідженнями гарвардських учених, виробництво рослинного молока також зменшує загальний «вуглецевий слід», оскільки при його виробництві виділяється менше вуглекислого газу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ринку альтернативної молочної продукції в світі і в Україні та перспективи функціонування галузі молочного скотарства, в тому числі і молокопереробників (виробників натуральної молочної продукції) присвячено ряд наукових праць таких вчених, як: Джеджули В.В., Єпіфанової І.Ю., Лозинської І.В., Тивончук С.В., Онегіної В.М., Антоценкової В.В., Кравченко Ю.М. та ін. Оскільки сегмент рослинних замінників молока швидко розвивається, актуальність досліджень в цій сфері надзвичайно перспективне.

Мета статті. На основі викладеного можна сформулювати мету статті, яка полягає в дослідженні сучасного стану, причин та перспектив розвитку світового ринку альтернативних молочних продуктів, а також вплив цих тенденцій на світовий ринок натуральної молочної продукції тваринного походження та визначенні новітніх чинників конкурентоспроможності продукції на світовому ринку молока.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Останнім часом на ринку все частіше з'являються новинки – рослинні напої, які можуть замінити традиційне натуральне молоко. І якщо ще кілька років тому такі товари зараховувалися до екзотичних, то сьогодні їх можна назвати масовими [1, с. 120]. Щороку європейський ринок рослинних напоїв зростає на 14,5%. В міру зростання попиту на ці продукти постійно з'являються нові формати, що виходять далеко за рамки тільки напоїв. Лідери серед виробників та споживачів рослинних напоїв – країни Західної Європи та США. У 2018 році на ринку замінників молока працювало лише кілька десятків компаній, а наразі таких компаній кілька сотень, а сегмент оцінюється в 5020 млн дол. [2; 3]. Асортимент товарів у сегменті постійно розширюється. Виробники передбачають потреби аудиторії, такі, як здорове та смачне харчування. Наприклад, компанія Danone випустила лінійку рослинних напоїв під брендом Alpro [4, с. 26].

Зростають продажі молока з рослинними (пальмовим або кокосовим) жирами Fat Filled Milk Powders (FFMP). Його найчастіше використовують для виготовлення кондитерських та хлібобулочних виробів, шоколаду, морозива та напоїв. Молочні продукти рослинного походження в 2020 році досягли оцінки в 11 млрд дол., при цьому обсяг виробництва рослинного молока збільшився вдвічі швидше, ніж виробництво коров'ячого молока. Мигдальне молоко залишається лідером категорії з загальною вартістю 6,5 млрд доларів США, за ним швидко зростає обсяг виробництва вівсяного і соєвого молока. В останні роки виробництво вівсяного молока значно зросло, перетворившись із крихітного сегменту ринку у 2018 році на другий за величиною тип молочних продуктів на рослинній основі у 2020 році.

Збільшення кількості випадків непереносимості лактози та алергії на молоко у немовлят стимулює попит на альтернативне молоко у всьому світі. Крім того, екологічні проблеми, високий вміст холестерину та присутність у молоці гормонів росту тварин стимулюють попит на альтернативні молочні продукти [5, с. 295; 6, с. 35]. Переваги вегетаріанської дієти є одним з важливих факторів, що стимулюють попит на альтернативні молочні продукти в усьому світі. Зростаюча популярність органічних продуктів харчування створила серйозні підстави для зростання попиту на альтернативні молочні продукти.

Північна Америка та Європа домінують на світовому ринку молочних продуктів рослинного походження, із сукупним показником 53% у 2021 році. Тим не менш, Китай був визначений, як ключовий споживач на ринку з темпами зростання в 13,6% протягом 2020–2021 років. Зростання населення та доходів призвели до збільшення попиту на альтернативні молочні продукти у Китаї. Соеве молоко – альтернатива молочним продуктам, що користується найбільшим попитом, та забезпечує 9,3% виручки на китайському ринку, і, згідно з прогнозами, середньорічний темп зростання складе 5,6%.

Згідно з прогнозами, зростання кількості випадків непереносимості лактози та гіперхолестеринемії сприятиме зростанню ринкового попиту протягом прогнозованого періоду. Через переваги мигдального молока, таких як низький рівень холестерину, воно стало популярним вибором, особливо серед споживачів-веганів. Завдяки різним застосуванням у заморожених десертах та продуктах особистої гігієни ринок мигдального молока значно зріс. У 2021 році 5 провідних постачальників займали 65% ринку молочних продуктів рослинного походження. Великі гравці використовують новаторські підходи, такі як нові маркетингові тактики, технологічні досягнення, злиття та поглинання. Так, французький молочний гігант Danone SA придбав White Wave Foods (американського виробника рослинних молочних продуктів широкого асортименту). В 2019 році Danone оголосила про відкриття нової будівлі на своєму підприємстві в Дюбуа, штат Пенсільванія, для виробництва рослинних харчових продуктів, включаючи йогурт. Також в 2019 році компанія Lactalis виводить на ринок рослинної продукції бренд йогурту Siggi. А в 2020 році

Arla оголосила про запуск асортименту охолоджених напоїв на основі вівса, які продаватимуться під новим брендом «Jugd» і спочатку будуть доступні в Данії, Швеції та Великобританії [7].

Попит на рослинну продукцію впливає в тому числі і на поведінку компаній: одні починають інвестувати в ринок молочних альтернатив, інші в свою чергу знижують свої інвестиції в тваринництво. Так, згідно з даними Good Food Institute [2], у перший квартал 2020 року в ринок альтернативного білка було вкладено більше інвестицій, ніж за 2019 рік. У цьому ж році американські компанії з виробництва м'яса, яєць та молочної продукції рослинного походження отримали інвестиції на суму 747 млн доларів США, що вважається найбільшим інвестиційним обсягом за всю історію існування галузі. Під час пандемії коронавірусної інфекції в Північній Америці продаж рослинного сиру зріс на 95% порівняно з тим же періодом 2019 року. Рослинні молочні продукти і особливо рослинне молоко за останні роки набули широкої популярності серед споживачів. Основні маркетингові характеристики коров'ячого молока та рослинного «молока» представлені в табл. 1 [8].

Молочне скотарство – це галузь, яка має важливе продуктово-забезпечує значення і виробляє унікальну продукцію. Однак молочний сектор відповідає за 2,2% глобальних викидів парникових газів. Інтенсивність викидів з роками зменшується, проте загальні викиди зростають. В табл. 1 представлено загальну характеристику коров'ячого та рослинного молока.

Станом на 2019 рік на молоко рослинного походження припадало 14 % роздрібного продажу молока в США, а інші сегменти ринку рослинних молочних продуктів (наприклад, йогурти та сири), ростуть ще швидше.

Американська національна федерація виробників молока (NMPF) протягом десятиліть розглядає рослинні молочні продукти, як загрозу для ринку коров'ячого молока. Останніми роками вони активізували лобювання інтересів тваринників, вимагаючи уряд втрутитися та встановили додаткове регулювання виробників «молочної» продукції рослинного походження. Зокрема заборонити використання назви молоко на етикетках рослинної продукції, наприклад «соеве молоко» та «мигдальне молоко». Однак суди не сприйняли ці аргументи серйозно. У зверненні гро-

Таблиця 1

Загальна характеристика коров'ячого та рослинного молока

Коров'яче молоко	Рослинне молоко
Загальна кількість корисних речовин	
Джерело білків – казеїну, альбуміну та глобуліну, які забезпечують організм необхідними амінокислотами. У молоці містяться швидкі вуглеводи (цукри), що надають енергію, макро- і мікроелементи, насичені жирні кислоти і вітаміни групи В, у тому числі В12, який є тільки в продуктах тваринного походження.	Користь залежить від якості і від виду сировини, що лежить в основі «молока». Наприклад, соєве молоко містить соєвий білок, який теж є будівельним матеріалом для клітин, але відрізняється від коров'ячого вмістом амінокислот, лецитину, вітаміну Е. Однак у ньому мало кальцію та насичених жирів.
Калорійність	
Калорійність коров'ячого молока – 65 ккал на 100 мл. У безлактозному молоці – 52 ккал на 100 мл. Калорійність більшості рослинного молока приблизно дорівнює коров'ячому (або трохи менше), але є неприємний нюанс: у 90% випадків для надання смаку для рослинного «молока» виробники додають до його складу цукор.	
Здатність викликати алергію	
Коров'яче молоко – джерело лактози, а лактоза – лідер списку продуктів, на які розвивається індивідуальна непереносимість.	Вівсяне або кокосове практично не викликає алергію, мигдальне – рідко. А от у складі сої понад 20 алергенних білків, що викликають шкірну, респіраторну або травну реакцію.
Поєднання з іншими продуктами	
Відмінно поєднується з кашами та десертами. Однак молочний білок казеїн вступає в реакцію з корисними поліфенолами та нейтралізує їх.	Кокосове, мигдальне, соєве молоко містить антиоксиданти і має кращу сполучність з іншими продуктами (наприклад з кавою та чаєм).
Смак	
Має насичений впізнаваний смак, в якому поєднуються солодко-солонуваті нотки і ніжний кремовий присмак.	Як правило, без вираженого смаку (окрім «характерних» кокосового та мигдального «молока»).

мадян до FDA (управління з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів) 2019 року NMPF запропонував новий підхід: складну поправку до регламенту FDA щодо «імітаційних» харчових продуктів, щоб змусити рослинні молочні продукти позначатися як «альтернатива» коров'ячого молока. Згідно з цим регламентом, замість «соєвого молока» та «мигдального молока» споживачі бачать ребрендинг продуктів із цілеспрямовано незрозумілим і неточним терміном «альтернатива молока». В США з 1938 року діє федеральний закон про харчові продукти, ліки та косметику, який вимагає, щоб усі продукти, які є «імітаціями», «альтернативами» інших харчових продуктів, наприклад молока були позначені як «імітація молока», «альтернатива молока» [7].

Очевидно, що рослинне молоко – це не розбавлене коров'яче молоко, яке маскується під натуральне коров'яче молоко. Вони чітко позначені як самостійні продукти, які споживачі вибирають за власними перевагами, як альтернативу коров'ячому молоку. І оскільки сучасне виробництво продуктів харчування зробило нашу харчову систему більш різно-

манітною, суди ще більше звузили сферу «імітації», встановивши (наприклад), що немолочні вершки – це не «імітація вершків», а окрема рослинна група продуктів. Історія та мета надання продукції терміну «імітація харчових продуктів» ґрунтується на тому, що імітаційні продукти менш поживні, або менш корисні, тобто ті, що не забезпечують повноцінного харчування, як наприклад коров'яче молоко. Наприклад, два абсолютно різні продукти (наприклад, арахісове і мигдальне масло, олія канולי і соєва олія або коров'яче молоко і соєве молоко) не є модифікаціями один одного. Вони мають різний рівень поживності (наприклад, у соєвому молоці більше заліза, а в коров'ячому – більше калію). За логікою NMPF, кожен продукт має «менше» поживних речовин у порівнянні з іншою, і кожна їжа є менш поживною за іншу. Це не має сенсу, оскільки порівняння двох різних продуктів ніколи не було метою надання поняттю «імітації».

З однієї сторони, це фактично неправильно: рослинні молочні продукти не «імітують» молочні натуральні продукти і не поступаються по вмісту важливих речовин. Рослинні молочні продукти мають

поживні переваги, включаючи меншу калорійність, насичені жири та цукор (лактозу), і багато з цих продуктів збагачені та вважаються еквівалентними або кращими, ніж коров'ячі молочні продукти. А отже, порівнювати рослинне молоко і тваринне – це так само, як порівнювати кольорове та кругле. Однак якщо звернутися до походження та етимології слова молоко, то з німецької – Milch (молоко), milchen (доїти). Молоко – поживна рідина, що виробляється молочними залозами самок ссавців. А отже, молоко – це те, що отримують під час доїння, і що не можна поєднувати з процесом виробництвом рослинного «молока».

З кожним роком у світі все більше пропагується користь для здоров'я молочної продукції рослинного походження. Для цього задіяні ефективні маркетингові заходи з можливістю маніпулювати поведінкою споживача та впливати на його вибір [1, с. 120]. Причиною відмови від споживання натурального молока стала і прихильність філософії вегетаріанства. Альтернативні молочні напої традиційно позиціонуються як корисні для здоров'я. Найбільш популярними рекламними заявами є відсутність лактози і холестерину, використання органічних інгредієнтів, а також відсутність в продуктах добавок і консервантів (що не завжди правдиво). У сегменті функціональних напоїв часто акцентується увага на додаванні вітамінів і мінералів. Якщо у молоці корови лактоза, вуглевод, який часто називають молочним цукром, утворилася природним шляхом, в альтернативних напоях часто міститься доданий цукор, куди більш шкідливий для здоров'я. Також, у них може міститися білок значно нижчий за якість, ніж в молоці корови, а для кісток дітей і літніх людей якість білка вкрай важлива.

Світовий ринок молока за останні роки зазнає значних трансформацій, через зміни споживчих переваг, фізичної активності населення, кліматичних змін, глобальних демографічних дисбалансів [9, с. 183; 10, с. 14]. Для забезпечення конкурентоспроможності натурального молока потрібно активно доводити споживачам його корисні переваги, надавати повну та достовірну інформацію про якість альтернативних продуктів, боротися з недобросовісною конкуренцією і зростанням обсягів фальсифікованої молочної продукції.

Висновки. «Філософія вегетаріанства» з кожним роком все більше активізується і входить до найпопулярніших трендів світо-

вого харчового ринку. Особливо споживачів цікавлять заміники молока тваринного походження – вівсяне, соєве, мигдальне та кокосове молоко. Альтернативи продовжують відбирати частку у традиційних продуктів і негативно впливати на молочну галузь у міру зростання побоювань, особливо серед молоді, з приводу негативного впливу тваринництва на навколишнє середовище. Щоб забезпечити чесну конкуренцію та максимізувати вибір споживачів потрібно створити справедливую нормативну базу для рослинних продуктів і альтернативних білків. Однак важливо пам'ятати, що натуральне молоко – це унікальний продукт, який на відміну від рослинного молока виготовити вдома кожному не можливо. Варто зауважити, що в Україні немає державного стандарту на рослинне молоко, тобто вимог до сировини, умов транспортування та зберігання. Ці напої дуже швидко увірвалися в повсякденний раціон українців. Виробники чекати не стали, і почали готувати за власними рецептами при цьому використовуючи велику кількість консервантів та ультра пастеризацію (за якої практично знищуються всі поживні речовини і корисність вихідної сировини). А отже, споживати тваринне молоко, чи рослинні заміники, це індивідуальний вибір кожного, відповідно до фізіологічних потреб і особистих проблем зі здоров'ям.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Онегіна В. М., Антощенко В. В. Новітні чинники конкурентоспроможності продукції на світовому ринку молока. *Економічні читання* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків : ХНАУ, 2021. С. 120–123.
2. Good Food Institute. URL: <https://gfi.org/blog/plant-based-milk-fda-comment> (дата звернення: 24.04.2022).
3. Elise VanDyke. The State of the Dairy Industry and the Rise of Dairy Alternatives. *GlobalEDGE Business Review*. URL: <https://globaledege.msu.edu/blog/post/56857/the-state-of-the-dairy-industry-and-the> (дата звернення: 25.04.2022).
4. Тивончук С. В., Тивончук Я. О., Павлоцька Т. П. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 25–31.
5. Антощенко В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства як основа економічної та продовольчої безпеки. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 291–298.
6. Антощенко В. В. Формування ринку молока на основі коопераційно-інтеграційних відносин. *Економічний дискурс* : міжнародний збірник наукових праць. м. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2016. Вип. 2 С. 29–35.
7. National Milk Producers Federation. Dairy Market Report. URL: <https://www.nmpf.org/2021-nmpf-annual-report/> (дата звернення: 25.04.2022).

8. Власенко В. В., Головка М. П., Семко Т. В., Головка Т. М. Технологія молока та молочних продуктів : навчальний посібник. Харківський державний університет харчування та торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2018. 202 с.
9. Кравченко Ю. М., Антощенко В. В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. Харків : ХНТУСГ, 2019. Вип. 200. С. 174–183.
10. Дзеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Дзюбка М. Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 12–14.

REFERENCES:

1. Onegina V. M., Antoshchenkova V. V. (2021) Novitni chynnyky konkurentospromozhnosti produkciji na svitovomu rynku moloka [The latest factors of product competitiveness in the world milk market]. Proceedings of the Ekonomichni chytannja (Ukraine, Kharkiv, February 19, 2021). Kharkiv: KhNAU. (in Ukrainian)
2. Good Food Institute. Available at: <https://gfi.org/blog/plant-based-milk-fda-comment> (accessed 24 April 2022).
3. Elise VanDyke. The State of the Dairy Industry and the Rise of Dairy Alternatives. GlobalEDGE Business Review. Available at: <https://globaledge.msu.edu/blog/post/56857/the-state-of-the-dairy-industry-and-the> (accessed 25 April 2022).
4. Tyvonchuk S. V., Tyvonchuk Ja. O., Pavlocjka T. P. (2017) Rozvytok rynku vyrobnytva moloka v Ukrajinі v konteksti jevrintegracijnykh procesiv [Development of milk production market in Ukraine in the context of European integration processes]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 25–31. (in Ukrainian)
5. Antoshhenkova V. (2020) Osnovni elementy resursnoho potencialu siljskoghospodarskogo pidpryjemstva jak osnova ekonomichnoji ta prodovoljchoji bezpeky [The main elements of the resource potential of agricultural enterprises as a basis for economic and food security]. *Economic analysis*, vol. 30, no. 3, pp. 291–298.
6. Antoshhenkova V. V. (2016) Formuvannya rynku moloka na osnovi kooperacijno-integracijnykh vidnosyn [Formation of the milk market on the basis of cooperation and integration relations]. *Ekonomichnyj dyskurs: mizhnarodnyj zbirnyk naukovyx pracz*, no. 2, pp. 29–35.
7. National Milk Producers Federation. Dairy Market Report. Available at: <https://www.nmpf.org/2021-nmpf-annual-report/> (accessed 25 April 2022).
8. Vlasenko V. V., Golovko M. P., Semko T. V., Golovko T. M. (2018) Teknologiya moloka ta molochnykh produktiv [Technology of milk and dairy products]. Kharkiv State University of Nutrition and Trade. Kharkiv: KhDUHT. (in Ukrainian)
9. Kravchenko Yu. M., Antoshhenkova V. V. (2019) Faktory stalogo rozvytku ekonomiky agrarnogo sektoru [Factors of sustainable development of the agricultural sector economy]. *Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture: Economic Sciences*, no. 200, pp. 174–183. (in Ukrainian)
10. Dzhedzhula V. V., Yepifanova I. Ju., Dzjubko M. Ju. (2018) Naprjamy pidvyshhennja efektyvnosti dijajnosti pidpryjemstv molochnoji ghaluzi [Areas of increasing the efficiency of the dairy industry]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, no. 11, pp. 12–14. (in Ukrainian)

*Стаття надійшла до редакції 12.05.2022.
The article was received 12 May 2022.*

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2

УДК 338.48.025

Роїк О.Р.

*кандидат економічних наук, асистент кафедри туризму
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3617-8068>
E-mail: oksana.obervan@gmail.com*

Недзвецька О.В.

*старший викладач кафедри туризму
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6449-7341>
E-mail: nedzvetska.olga@gmail.com*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню наслідків російсько-української війни на розвиток туристичної сфери в Україні. Обґрунтовано, що в Україні в умовах воєнного часу настав час політологічного осмислення розвитку туристичної сфери як об'єкта та суб'єкта політичного процесу, а також соціально-економічного атрактора. Актуальність дослідження зумовлена тим, що національна економіка наразі характеризується потребою пошуку стабілізації економічного і соціального розвитку суспільства, а також формуванням політичних можливостей участі різних суб'єктів соціальної дії у політичному процесі, де туризм починає працювати на зміну інституційної структури. Досліджено факти культурних злочинів окупаційних військ на території України та їх наслідки в перспективі. Визначено основні фактори впливу на соціально-економічну та екологічну ситуацію під час війни. Описано ключові можливі наслідки для розвитку туристичної сфери України.

Ключові слова: туристична сфера, внутрішній туризм, виклики, перспективи розвитку, російсько-українська війна.

Roik Oksana, Nedzvetska Olga. WAYS OF DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE OF UKRAINE IN THE WAR PERIOD

The article is devoted to the study of the development of the Russian-Ukrainian war for the development of tourism in Ukraine. It is substantiated that in wartime Ukraine it is time for political science to understand the development of tourism as an object and subject of the political process and as an economic attractor, to determine the state of national and regional economy and determine appropriate management decisions. Under such conditions, the tourism sector not only shapes the political ways, methods and means of tourism in the country, but causes the development (albeit indirectly) of solving some political and economic problems and functions of the state. The relevance of the study is due to the fact that it is currently characterized by the need to seek stabilization of economic and social development of society, as well as the formation of political opportunities for national action in the political process, where tourism to change the institutional structure. Research on the development of tourism is now particularly relevant in the context of the full-scale war in Ukraine and is studied in a number of scientific and practical works. The full-scale war began not so long ago, and at present there are not many publications and research on this topic. Studies show that the tourism business in Ukraine is at the stage of structural adjustment, institutional population, the formation of intra-industry, and intersectional, interregional and foreign economic relations. The tourist infrastructure is being improved, the corresponding segment of the labour market is being formed, and a new system of state regulation of tourist activity is being created. The facts of cultural crimes of the occupying forces on the territory of Ukraine and their consequences in the future are studied. The main factors influencing the socio-economic and ecological zone during the war are identified. The internal demand necessary for the normal functioning of the economy must decrease. Accurate estimates of this decline cannot be given at this time, but it is likely to be at least a third of the military level. Such a reduction is transformed into a corresponding fall in the country's GDP. Also the key consequences for the development of the tourist sphere of Ukraine are described. The article identifies problems and prospects for the development of tourism in the war in Ukraine

Keywords: tourist sphere, domestic tourism, challenges, development prospects, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Нині в Україні в умовах воєнного часу доцільно робити політологічне осмислення розвитку туристичної сфери як об'єкта і суб'єкта політичного процесу і як економічного атрактора та соціального відновлювача, що визначає стан розвитку національної та регіональної економіки і потребує вибору відповідних управлінських рішень. За таких умов туристична сфера не лише зможе безпосередньо впливати на політичні методи та механізми розвитку даної галузі, а також на вирішення окремих соціально-економічних та політичних завдань держави в умовах воєнного часу. Актуальність такого переосмислення зумовлюється потребою формування та пошуку шляхів стабілізації негативних процесів у національній економіці, також дозволяє брати участь (хоч і не на пряму) у політичному процесі, починаючи змінювати інституційну структуру [1].

У туристичній сфері в останні роки спостерігаються істотні зміни, що відображають певні процеси соціальних, економічних та політичних перетворень в країні. Туристична сфера України знаходиться на стадії структурної перебудови, інституційного становлення, формування внутрішньогалузевих, міжгалузевих, міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язків. Удосконалюється туристична інфраструктура, формується відповідний сегмент ринку праці, створюється нова система державного регулювання туристичної діяльності.

Туризм наразі сприяє розвитку національної економіки загалом, а також зумовлює розвиток інших сфер – транспорту, зв'язку, сфери обслуговування та ін. Крім того, розвиток туристичної сфери сприяє виникненню нових робочих місць та спричиняє формування нових інституційних структур, прийняття важливих законів, розробки і реалізація нових національних проєктів. Це обґрунтовує не тільки важливість розвитку туризму для національної економіки, але й формування відповідної політики держави у туризмі, як одного з основних напрямків структурної перебудови економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток туристичної сфери нині набув особливої актуальності за умов розгортання повномасштабної війни в Україні та досліджується у ряді наукових та практичних працях. Зокрема автори Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. у своїй праці проаналізували еколого-економічні наслідки російсько-української війни [2]. Тараненко Г. Г. [3]

проаналізував розвиток туризму в сучасних умовах та обґрунтував перспективи його розвитку за умов розгортання пандемії, проте автором не враховано наслідки війни та воєнного часу. У дослідженнях Паньків Н. Є. розглядається вплив війни на туризм, обговорюється поведінка учасників туристичного ринку на усіх етапах кризи [4]. Наразі тему розвитку туристичної сфери починають активно вивчати як вітчизняні, так й іноземні експерти. Серед них варто виділити дослідників Київської школи економіки, що спільно з Офісом Президента, Міністерством економіки України та Українського культурного фонду [6] реалізують проєкт «Росія заплатить» [5].

Метою статті є розкриття важливості, стану та перспективи розвитку туристичної сфери в економічній політиці України в умовах воєнного часу.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Досліджуючи сучасний стан розвитку туристичної сфери, перш за все варто розглядати її як складну систему, що перебуває під дією зовнішніх та внутрішніх чинників. За таких умов особливу роль у формуванні туристичної сфери відіграє соціально-економічна та політична стабільність у країні. Питання політичної стабільності є актуальними для різних за рівнем соціально-економічного розвитку держав світу, оскільки безпосередньо впливає на стан галузей економіки країни. Нині нестабільна політична ситуація та розгортання повномасштабної війни в Україні призвело до втрати позицій на туристичному ринку. Нині туристичному бізнесу доводиться або призупинити свою діяльність, або ж переформатовуватися у інший вид, зокрема, переїжджати, займатися волонтерством та підлаштовуватися до умов воєнного часу.

Міністерство культури та інформаційної політики України у травні задокументувало 300 воєнних злочинів Росії проти культурної спадщини України [7]. Найбільше було зруйновано релігійних споруд (106 од., 40 із яких визнані пам'ятками історії, архітектури та містобудування). За даними міністерства, пошкоджені 17 пам'яток національного значення, 81 – місцевого та 6 – нещодавно виявлених об'єктів культурної спадщини. Найбільше злочинів проти культурної спадщини здійснено в Харківській (88), Донецькій (62), Київській (49), Чернігівській (33), Луганській (21) та Сумській (20) областях [8].

Повномасштабна військова агресія Росії проти України супроводжується знищен-

ням та руйнуванням української культурної спадщини. Український інститут національної пам'яті документує вчинені воєнні злочини проти пам'яток культури. Також поступово оприлюднюватиметься зібрана інформація на офіційному сайті, та сторінках інституту у соціальних мережах: фейсбуці, твітері, телеграмі #RussiaRuinsCulture #RussiaDestroys [9].

Війна внесла суттєві зміни у роботу Українського культурного фонду, а його грантове фінансування (637 мільйонів 281 тисяча гривень) передали на потреби Збройних сил України. Проте, розпочато фандрейзингову кампанію щодо підтримки працівників сфери культури, що залишились в Україні, та культурно-мистецьких проєктів, спрямовані на популяризацію української культури, українські медіа та діяльність Українського культурного фонду [6].

Також фонд з перших днів війни розпочав боротьбу за культурні санкції проти Росії, щоб припинити співпрацю з росіянами та щоб російська культура і діячі були максимально ізольовані на міжнародній арені. Таким чином, ряд провідних міжнародних організацій припиняють або вже припинили співпрацю з країною-агресором, до них можна віднести Міжнародну раду архівів, Канадську раду мистецтв, Європейську асоціацію фестивалів, Словацький кіноінститут, Міністерство культури Естонії, Раду мистецтв Англії, Литовську раду з питань культури, Міністерство культури і спорту Іспанії, Вільнюський міжнародний кінофестиваль, Асоціацію ісландських художників тощо.

Проте нова реальність життя в Україні в умовах воєнного часу потребуватиме нових пріоритетів. З 24 лютого частина туристичних підприємств закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, надаючи свій транспорт для евакуації біженців та для закупівлі чи перевезення гуманітарної допомоги з-за кордону. У тилкових регіонах внутрішній туризм потрохи відновлюється, фірми організують тури Львівською, Івано-Франківською, Закарпатською та Тернопільською областями. Проте, це в основному короткотривалі виїзні тури для внутрішньо переселених осіб. Також відновлюються екскурсійні тури в музеї та замки, що залишались закритими через воєнний стан. Щодо виїзного туризму, то ситуація є дещо іншою – більшість українців цікавлять поїздки за кордон з метою евакуації, а не відпочинку.

Але частина українських туристичних агенцій розпочинає співпрацю з туроператором Rainbow Tours у Польщі, який пропонує тури до Туреччини, Єгипту та інших курортних країн [10].

Нині ресторанно-готельний бізнес з початком війни переформатувався у певні хаби для волонтерської діяльності – розміщення біженців, центри гуманітарної допомоги та організація харчування для ЗСУ та ТРО. Також Асоціація готелів та курортів України розпочала акцію «Visit Ukraine in future» для підтримки української готельної спільноти, яка бере участь у забезпеченні тилу під час військових дій та несе великі фінансові втрати з початком війни [10]. Іноземці, які хочуть підтримати Україну, можуть зробити «благодійні бронювання» номерів в українських готелях на будь-який день протягом 2022 року, відвідати зможуть – після перемоги України у війні. Зокрема, завдяки додатку Airbnb було заброньовано близько 61 тис. ночей майже на 2 млн дол. США.

Щодо внутрішнього туризму, то війна в Україні змусить перебудувати усю сферу туризму, а після завершення бойових дій з'являться нові популярні туристичні дестинації [11]. Нині важливо вже зараз створювати подібні туристичні програми, щоб українці мали розуміння того, що відбулося, і які б розповідали про нашу боротьбу та перемогу своїм дітям та онукам.

За сприяння Державного агентства розвитку туризму буде розроблено проєкт маршрутів пам'яті: частину зруйнованих окупантами об'єктів збережуть для історії, щоб показати, які злочини вчинила країна-агресор в Україні. Мери міст також будуть відновлювати інфраструктуру так, щоб залишити деякі місця недоторканими [12]. Також український проєкт 360war.in.ua створив панорамні фото із звільнених міст Київщини – Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Бородянки, Макарова і Горенки. З перших днів війни ці міста київської агломерації зазнали масованих авіаударів і звірств окупації. Кадри зі страченими в Бучі, розстріляними цивільними в евакуаційних машинах з Ірпеня, найбільш зруйнованим містом Київщини Бородянкою облетіли весь світ. Проєкт дозволяє всім охочим побачити в 3D масштабі, як виглядають деокуповані міста, що мужньо захистили Київ ціною зруйнованих домівок і втрачених життів. Нещодавно на сервісі з'явилися кадри руїн літака

«Мрія» – найбільшого і найпотужнішого вантажного судна, яке було знищено внаслідок авіанальоту російської авіації на Гостомель. Побачити можна також ангар і навколишній аеродром, куди здійснювались спроби висадки російського десанту в перші дні війни. В розробці також кадри з Чернігова – північної культурної столиці України. Місто зазнавало щоденного артилерійського вогню по житлових кварталах, його руйнування часто прирівнюють до Маріуполя. Окрім якісних панорамних кадрів фотографа Дмитра Малишева, також надається короткий опис до кожного міста про трагічні події, що відбулись після початку війни [13].

Україна донедавна була однією з небагатьох держав Європи, які не мали привілею членства у Європейській Туристичній Комісії. Протягом останніх місяців команда ДАРТ докладає суттєвих зусиль, аби українське туристичне середовище глибше інтегрувалось у європейську спільноту, а також веде роботу з десятками ключових держав світу для нівелювання будь-якої співпраці з Росією на міжнародній арені. Тепер Європейська туристична комісія офіційно запросила ДАРТ приєднатись до організації. Під час Загальних зборів члени ЄТК – керівники національних туристичних органів (НТО) Європи – висловили свою повну солідарність з Україною і прийняли рішення про початок процедури надання членства ДАРТ щонайменше на три роки на безкоштовній основі. По закінченню цього терміну буде прийняте додаткове рішення про стандартне членство. Основна місія ЄТК – представляти інтереси національних туристичних органів Європи, просувати європейські країни як туристичної дестинації у всьому світі, надавати унікальну експертизу своїм членам та стійку базу для стратегічної співпраці та обміну досвідом. Рішення про компліментарне членство в ЄТК для України надасть змогу ДАРТ користуватися всіма ресурсами цієї організації і залучати інвестицій і фонди у побудову туристичних локацій. Комісія має намір створити Фонд допомоги, кошти з якого буде направлено на відновлення туристичної та рекреаційної інфраструктури України [12].

Висновки. На сьогоднішній день, на нашу думку, одними з найголовніших завдань у сфері туризму є документування шкоди туристичним локаціям, що заподіяні Росією, а також розробка стратегії

відновлення туристичної сфери України. В умовах євроінтеграції для українського туризму відкриваються нові перспективи розвитку та унікальні можливості налагодження співпраці з країнами-учасницями ЄС та ЮНВТО.

Для України, що має вагомий потенціал у туристичній сфері, напрям розвитку туризму повинен бути одним із пріоритетних задля забезпечення збалансованого розвитку території в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів. Зокрема, це:

- збільшення кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах України, зокрема, іноземців;

- підвищення рівня валового внутрішнього продукту, зокрема, збільшення частки туристичної індустрії у структурі ВВП;

- збільшення обсягу наданих туристичних послуг та створення нових робочих місць в туристичній та суміжних сферах;

- розбудова туристичної інфраструктури та створення сприятливих умов для подальшого розвитку інфраструктури навколо туристичних магнітів;

- збільшення обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності; підвищення ефективності управління туристичною сферою в регіонах;

- розвиток малого та середнього бізнесу в галузі, залучення інновацій в туризм, створення умов для розвитку ділового туризму;

- підвищення обізнаності потенційних туристів про регіональні туристичні магніти, туристичну привабливість України в цілому, покращення іміджу України у світі;

- створення умов для надання туристичних послуг особам з інвалідністю, у зокрема з вадами зору, слуху і порушеннями опорно-рухового апарату, та іншим маломобільним групам населення;

- імплементація в частині стосовно туристичної сфери Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Україна бере участь у перспективних програмах кооперації у сфері туризму, залучається до впровадження новітніх туристичних технологій, активно використовує глобальну інформаційну мережу, використовує передові методи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Хоодаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102–112.
2. Сак Т., Біло І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (дата звернення: 30.05.2022).
3. Тараненко Г. Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.90> (дата звернення: 30.05.2022).
4. Паньків Н. Є. Характеристика потенціалу екотуризму України в умовах війни. *Креативний простір в Україні та світі* : кол. моногр. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 154–162.
5. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd> (дата звернення: 30.05.2022).
6. Про роботу Українського культурного фонду під час війни – 10й випуск дайджесту «Хроніки культурного фронту». URL: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (дата звернення: 30.05.2022).
7. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst> (дата звернення: 30.05.2022).
8. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-polshcha-rozpochali-pracyuvati-nad-ocifruvannyam-kulturnoji-spadshchini-ukrajini-novini-ukrajini-11824371.html> (дата звернення: 30.05.2022).
9. Як виглядає туризм під час війни. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974
10. «Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>.
11. Нова сторінка. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html>.
12. Державне Агентство з розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements> (дата звернення: 30.05.2022).
13. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi> (дата звернення: 30.05.2022).
14. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261/1215> (accessed 30 May 2022). (in Ukrainian)
15. Taranenko H. (2022) Rozvytok turizmu v suchasnykh umovakh: realii ta perspektyvy [The tourism development in modern conditions: realities and prospects]. *Efektivna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902> (accessed 30 May 2022). (in Ukrainian)
16. Pankiv N. E. (2022) Kharakterystyka potentsialu ekoturizmu Ukrainy v umovakh viiny. *Kreatyvnyi prostor v Ukraini ta sviti: kol. monohr* [Characteristics of ecotourism potential of Ukraine in war conditions. space of Ukraine and the world: col. monograph]. Kharkiv: SG NTM “New Course”, pp. 154–162. (in Ukrainian)
17. Zahalni vtraty ekonomiky, ponoseni v khodi viiny. *Kyivska shkola ekonomiky* [Total economic losses incurred during the war. Kyiv School of Economics] (2022). Available at: <https://kse.ua/en/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd> (accessed 30 May 2022).
18. Pro robotu Ukrainskoho kulturnoho fondu pid chas viiny – 10i vypusk daidzhestu «Khroniky kulturnoho frontu» [About the work of the Ukrainian Cultural Foundation during the war – 10th issue of the digest “Chronicles of the Cultural Front”] (2022). Available at: https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (accessed 30 May 2022).
19. Povnomasshtabne vtornhennia Rosii v Ukrainu: istorychnyi kontekst [Full-scale Russian invasion of Ukraine: historical context] (2022). Available at: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst> (accessed 30 May 2022).
20. Ukraina, Lytva ta Polshcha rozpochaly pratsiuvaty nad otsyfruvanniam kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Ukraine, Lithuania and Poland have begun work on digitizing Ukraine’s cultural heritage] (2022). Available at: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-polshcha-rozpochali-pracyuvati-nad-ocifruvannyam-kulturnoji-spadshchini-ukrajini-novini-ukrajini-11824371.html> (accessed 30 May 2022).
21. Yak vyhliaidaie turizm pid chas viiny [What does tourism look like during the war?] (2022). Available at: https://zaxid.net/statti_tag50974 (accessed 30 May 2022).
22. «Visit Ukraine in the future»: ukrainski hoteli v hariachykh tochkakh prosiat svit pro pidtrymku [“Visit Ukraine in the future”: Ukrainian hotels in hot spots are asking the world for support] (2022). Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku> (accessed 30 May 2022).
23. Nova storinka. Yak viina zmynt mandrivky Ukrainoiu pislia peremohy nad vorohom [New page. How the war will change Ukraine’s travels after defeating the enemy] (2022). Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html> (accessed 30 May 2022).
24. Derzhavne Ahentstvo z rozvytku turizmu [State Agency for Tourism Development] (2022). Available at: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements> (accessed 30 May 2022).
25. Ukrainci stvorily 3D-tury zruinovanyymi Bucheiu, Boriadankoiu, Irpenem ta inshymy mistamy Kyivshchyny [Ukrainians created 3D tours of the destroyed Bucha, Borodyanka, Irpen and other cities of Kyiv region] (2022). Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi> (accessed 30 May 2022).

REFERENCES:

1. Plotnikova M., Yakobchuk V., Khodakovskiy Ye., Voytenko A., Kolesnikova M. (2022). Derzhavna polityka realizatsii turystychnoho potentsialu Ukrainy [State policy of the Ukraine tourist potential realization]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.3.102> (in Ukrainian)
2. Sak T., Bilo I., Tkachuk Ju. (2022). Ekologo-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Ecological and economic consequences of the Russian-Ukrainian war]. *Economy and society*, no. 38. Available at:

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022.
The article was received 31 May 2022.

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-3

УДК 338.2:658

Кваско А. В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту підприємств
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7726-4501>
E-mail: alla_kvasko@ukr.net*

Шендерівська Л. П.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту підприємств
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3104-9803>
E-mail: lina.shenderivska@gmail.com*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

Ефективність основної діяльності підприємства є не лише передумовою його подальшого розвитку, а й основним питанням виживання підприємства у конкурентному середовищі. У статті розглянуто сутність понять ефективність, операційна діяльність та ефективність операційної діяльності, наведено класифікацію видів економічної ефективності операційної діяльності, яка свідчить про складність та багатокомпонентність даного поняття. Відзначено, що відсутня єдина система показників оцінки ефективності операційної діяльності, а існуючі системи показників відповідають ресурсному, витратному, ресурсно-витратному та цільовому підходам до їх формування. За результатами дослідження найбільш поширених систем показників оцінки ефективності основної діяльності сформовано систему показників, що відповідає двом умовам: не переобтяжена кількістю показників і охоплює основні аспекти діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, операційна діяльність, операційна ефективність, ефективність операційної діяльності підприємства, показники ефективності, результативність, рентабельність.

Kvasko Alla, Shenderivska Lina. EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE'S OPERATING ACTIVITY AND ITS EVALUATION

The efficiency of the main activity of the enterprise is not only a prerequisite for its further development, but also the main issue of survival of the enterprise in a competitive environment. The article considers the essence of the concepts of efficiency, operational activity and efficiency of operational activity. It is noted that the definition of "operational efficiency", which provides a competitive advantage through better use of available resources or opportunities, is becoming increasingly common in the domestic economy. The classification of types of economic efficiency of operational activity is given, which testifies to the complexity and multicomponent nature of this concept, as well as the advantages of their application depending on the objectives of the study. Among the main features of the classification are the level of the object of management, the types of results obtained, the degree of coverage of resources and types of their expenditure, the functional sphere of manifestation, types of business processes and stakeholders. It is noted that there is no single system of indicators for assessing the effectiveness of operational activities, and existing systems of indicators correspond to resource, cost, resource-cost and targeted approaches to their formation. The considered evaluation systems contain different number of evaluation directions and indicators that characterize them. This affects the speed of results and the quality of evaluation. According to the results of the study of the most common systems of indicators for assessing the effectiveness of the main activity formed a system of indicators that meets two conditions: not overloaded with the number of indicators and covers the main aspects of the enterprise. This system includes several blocks, and the number of indicators in each of them does not exceed five. Due to this, such a system of indicators should be used in rapid analysis. Groups (subgroups) of indicators include: indicators of resource efficiency in terms of their individual types and an integrated indicator of resource efficiency; indicators that characterize the level of achievement of goals in terms of production and sales, costs and market share; summary of operational efficiency indicators.

Keywords: efficiency, operational activity, operational efficiency, efficiency of operational activity of the enterprise, efficiency indicators, efficiency, profitability.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності операційної діяльності є особливо актуальним в умовах швидкозмінного зовнішнього середовища та економічної кризи. Підприємства в таких умовах мають зосередити зусилля на скороченні витрат, оптимальних стратегіях свого функціонування та швидкого реагування на параметри зовнішнього середовища. Іншими словами, для виживання та подальшого розвитку підприємств необхідно зосередити увагу на методах управління ефективністю операційної діяльності та їх удосконаленні, першим етапом чого є оцінювання фактичного стану справ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності діяльності підприємств досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких: П. Друкер, Д. Нортон, В. Парето, М. Мескон, К. Макконнелл, Г. Емерсон, Р. Чейз, С. Покропивний, О. Олексюк, Г. Савицька, І. Бланк, Г. Капінос, В. Васильков, Д. Саричев та інші. Проте відкритим залишається питання формування системи показників оцінювання ефективності операційної діяльності, яка враховувала ключові чинники основної діяльності, а результати її використання давали можливість виявити вузькі місця та розробити заходи по їх подоланню. Керівництво підприємств повинно мати можливість обрати таку систему показників, яка б враховувала сферу його діяльності.

Мета статті. Основною метою роботи є висвітлення змісту поняття «ефективність операційної діяльності» та формування системи показників її оцінювання, яка дозволяла б порівняно швидко отримати висновки щодо ефективності основної діяльності підприємства.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. З питанням визначення ефективності операційної діяльності стикається будь-яке підприємство. Реалізація проєктів, проведення реорганізації, співпраця з інвесторами, пошук причин скорочення прибутку або зростання витрат – все це передбачає визначення показників, що характеризують ефективність роботи підприємства.

Всі широко відомі визначення категорії «ефективність» можна поділити на дві групи. Перша група трактувань пов'язана з розглядом ефективності через результативність діяльності, яка відображена у показниках дохід, продуктивність, прибуток, витрати, тобто є співвідношенням резуль-

татів і витрат. Друга група оцінює ефективність через досягнення мети, а співвідношення «результат – мета» має показати чи досягнута поставлена мета і, якщо ні, то наскільки підприємство до неї наблизилось.

Так, О. І. Олексюк відзначав, що ефективність – це категорія, яка відображає «дійсну сукупність властивостей і параметрів підприємства, які виражають якість його роботи, економічність витрачання ресурсів, раціональність організації технології виготовлення продукції, повноту використання обладнання та робочого часу, продуктивність праці, тощо», додаючи при цьому, що зазначені характеристики підприємства «виявляються у процесі його функціонування у певному проміжку часу» [1, с. 87].

Відзначимо, що більшість західних вчених розглядали «ефективність» в якості результативності, проте і тут є два підходи. Згідно першого підходу ефективність сприймалась як внутрішній параметр функціонування підприємства, який відображав ефективність використання ресурсів, а другий – пов'язував дане поняття з різними ринками, зокрема, ресурсів, товарів та іншими, що відповідає зовнішньому поняттю. Представниками першої групи були М. Мескон, Ф. Хедоурі, а другої – Х. Лібенштейн, С. Фішер, Р. Шмалензі [2, с. 27–28].

Ресурсний підхід до поняття «ефективність» демонструє і міжнародний стандарт ISO 9000:2000, де ефективність розглядається як співвідношення між «досягнутим результатом і використаними ресурсами». П. Друкер відзначив, що результативність – це «наслідок певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей, а ефективність – наслідок правильності таких дій», проте обидва поняття є важливими. Дані підходи доповнюють один одного, оскільки основним моментом є відповідність фактичного результату встановленій меті і, разом з тим, ефективність характеризує якість отриманого результату [1, с. 49].

«Операційна діяльність» відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку це «основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю». «Основну діяльність» теж саме джерело трактує як «операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу» [3].

У фаховій літературі зустрічаються і інші визначення операційної діяльності. Так, Г. Капінос розглядає операційну діяльність як «діяльність, яка здійснюється в рамках операційної системи з метою створення будь-якої корисності шляхом перетворення входів (ресурсів усіх видів) у виходи (готові продукти та послуги)» [4, с. 69]. І. Бланк відзначає, що операційна діяльність є основою діяльністю підприємства, з метою здійснення якої воно й створено [5]. О. Михайловська зосереджує увагу на виробничому підході, відповідно до якого операційна діяльність пов'язана з «навмисним перетворенням матеріалів, інформації або покупців», тобто включає процеси закупівлі матеріалів, їх перетворення у готовий продукт та постачання його покупцю [6, с. 48].

Для виживання у конкурентному середовищі підприємство повинне виробляти продукцію (товари, послуги), що користуватиметься попитом на ринку, і реалізація якої принесе суб'єкту господарювання найбільшу вигоду (ефект). Економічна ефективність операційної діяльності є комплексним відображенням кінцевих результатів використання засобів виробництва та робочої сили за певний період часу [7, с. 562]. Іншими словами, це здатність підприємства в процесі операційної діяльності створювати певну цінність, яка дозволяє задовольнити інтереси різних стейкхолдерів (власників бізнесу, персоналу, покупців, споживачів, держави) при раціональному використанні наявної комбінації ресурсів, адаптації до змін зовнішнього середовища та досягненні поставлених цілей.

Поряд з поняттям «ефективність операційної діяльності» використовується і дефініція «операційна ефективність», яку у науковий обіг ввів М. Портер і трактував, як виконання подібних видів діяльності краще ніж це робить конкурент. Він додавав, що операційна ефективність спирається також на інші види практичної діяльності, що дозволяють компанії краще використовувати наявні фактори виробництва [8, с. 135]. Британський економіст Д. Барнс ідентифікує операційну ефективність як вимірювальний рівень продуктивності, досягнутий підприємством, що порівнюється зі стандартом або визначеним рівнем таких показників як результативність, економічність діяльності, екологічна відповідальність [9, с. 57]. Вітчизняні економісти А. Осокіна і Ю. Чичкан-Хліповка розглядають операційну ефективність як «комплексне відношення кінцевих резуль-

татів операційної діяльності підприємства, що пропонуються на ринку з метою задоволення потреб споживачів, до витрат сукупності ресурсів, що мали місце протягом певного проміжку часу» [10, с. 53].

Ефективність операційної діяльності підприємства залежить від багатьох чинників серед яких:

- 1) сфера діяльності (промисловість, будівництво, фінансова діяльність, торгівля тощо);
- 2) місце розташування підприємства (відносно джерел сировини та споживачів/замовників, наявність транспортних шляхів та інтенсивність їх завантаження (потоків));
- 3) спеціалізація підприємства та його асортиментної політики;
- 4) якість його продукції та виконуваних робіт;
- 4) рівень витрат підприємства та система управління запасами;
- 5) бренд підприємства (імідж, репутація).

Складність і багатокомпонентність поняття «ефективність операційної діяльності» відображається і на широті її класифікації, основні види якої подані у табл. 1.

Оцінювання ефективності операційної діяльності, як основа для формування напрямів розвитку підприємства та його стратегії, означає визначення результатів роботи підприємства з врахуванням характеристики середовища, в якому воно функціонує. В найбільш загальному вигляді це передбачає оцінку прибутковості діяльності, раціональності використання наявних ресурсів, відповідність ринкових потреб та можливостей підприємства.

З точки зору ресурсного підходу, ефективність операційної діяльності забезпечується поєднанням таких факторів як робоча сила, основні засоби, предмети праці, природні ресурси (земля). Формування системи показників оцінки ефективності операційної діяльності залежить від сфери діяльності підприємства, його розміру, форми власності та політики управління ним. Відповідна група економістів оцінює ефективність операційної діяльності через показники ефективності використання окремих видів ресурсів [1; 11].

Інша група економістів при оцінці ефективності операційної діяльності акцентує увагу на співвідношенні фінансових результатів діяльності та витрат за досліджуваний період часу, тобто так званий витратний підхід. Він зосереджує увагу на факторах операційної діяльності, що впливають на рентабельність даної діяльності.

Таблица 1

Класифікація видів ефективності операційної діяльності підприємства

Ознака класифікації	Видів ефективності операційної діяльності	Переваги використання
За рівнем об'єкту господарювання	– ефективність підприємства (об'єднання) – ефективність структурного підрозділу – ефективність виробництва окремого виду продукції	Надає можливість оцінювати та порівнювати ефективність окремих напрямів роботи та підрозділів підприємства. Корисний при прийнятті управлінських рішень
За наслідками (видами) отриманих результатів	– соціально-економічна – комерційна – еколого-економічна	Дозволяє оцінювати не лише фінансово-економічні результати роботи, а й соціальні та екологічні аспекти діяльності
За ступенем охоплення ресурсів (або матеріально-технічним наповненням)	– ефективність використання основних засобів – ефективність використання оборотних активів – ефективність використання нематеріальних активів – ефективність використання трудових ресурсів	Дозволяє оцінити ефективність в розрізі основних ресурсних груп, що може сприяти оптимізації їх структури
За видом витрачання ресурсів або витрат	– ресурсна ефективність – витратна ефективність	Дозволяє зосередитись на проблемній статтях та елементах витрат для вирішення питань їх оптимізації
За функціональною сферою прояву	– економічна – соціальна – психологічна – організаційна – технологічна – правова – екологічна	Охоплює як ключові, так і не ключові аспекти діяльності підприємства
За основними бізнес-процесами	– ефективність дослідження ринку – ефективність забезпечення ресурсами – ефективність виробництва (основного, допоміжного, обслуговуючого) – ефективність транспортування – ефективність зберігання продукції – ефективність реалізації продукції	Дозволяє дослідити «слабкі місця» окремих бізнес-процесів та їх вплив на загальну ефективність діяльності
За стейкхолдерами	– ефективність для власників бізнесу – ефективність для персоналу – ефективність для постачальників – ефективність для покупців (споживачів) – ефективність для кредиторів – ефективність для держави	Дозволяє дослідити залежність між процесами, що відбуваються на підприємстві, та інтересами окремих стейкхолдерів, що також сприяє оптимізації діяльності

Джерело: [2; 7; 11]

Частина економістів поділяє систему показників ефективності операційної діяльності на дві групи: узагальнюючі показники бізнесу та показники ефективності використання ресурсів [7; 12].

Д. Саричев крім ресурсного, витратного та ресурсно-витратного підходів до оцінки ефективності операційної діяльності виділяє ще й четверти підхід – цільовий, коли ефективність оцінюється як ступінь досягнення цільових параметрів функціонування підприємства. Результатом досліджень даного науковця є система показників оці-

нювання ефективності операційної (виробничої) діяльності підприємства, яка включає чотири складові [12, с. 141]:

- показники ефективності використання активів підприємства (оборотних та основних фондів);
- показники ефективності використання ресурсів підприємства (ресурсів праці та матеріальних ресурсів);
- цілеоцінні показники ефективності операційної діяльності;
- узагальнюючі показники ефективності операційної (виробничої) діяльності.

Ефективність використання оборотних фондів автор пропонує оцінювати за допомогою коефіцієнтів оборотності та тривалості обороту як оборотних коштів загалом, так і окремих їх груп (запаси, дебіторська заборгованість). Оцінювання ефективності використання основних фондів містить такі показники як фондівіддача активної частини основних фондів, фондомісткість чистої продукції, рентабельність основних фондів, коефіцієнт залучення основних фондів до операційного процесу, КЖД; енергоефективність, амортизаційна віддача. Варто відзначити, що частина показників даної групи більш придатна для оцінки інвестиційних проектів ніж операційної діяльності в цілому.

Визначення ефективності використання ресурсів праці базується на основі визначення продуктивності праці та темпів її зростання, трудомісткості продукції, фондоозброєності, зарплатомісткості та зарплатовіддачі, ефективності використання робочого часу та відносному вивільненні працівників, економії фонду оплати праці та рентабельності витрат на персонал, а також частці приросту продукції за рахунок підвищення продуктивності праці. Ефективність використання матеріальних ресурсів характеризується матеріаломісткістю продукції в розрізі видів витрат, матеріаловіддачею, витратами палива і енергії на 1 грн чистої продукції, економією матеріальних витрат і енергії та коефіцієнтом використання найважливіших видів сировини і матеріалів.

Цілеоцінні показники ефективності операційної діяльності пов'язані, по-перше, з показниками виконання плану з обсягів товарної і реалізованої продукції, з генерації необхідного обсягу доходу та чистого прибутку від основної діяльності, з коефіцієнтом зростання валового прибутку, а по-друге, з рівнем задоволення потреб ринку. Відзначимо, що в наведеному переліку варто замінити валовий прибуток на операційний, оскільки саме він характеризує результативність основної діяльності підприємства. Також виникають питання до використання показника «рівень задоволення потреб ринку», який в інтерпретації Д. Саричева є «співвідношення обсягу випущеної продукції до ринкової ніші підприємства», а отже не враховує варіанту нерівності обсягів виробництва і реалізації продукції.

Узагальнюючі показники ефективності операційної діяльності (рентабельність операційної діяльності; рентабельність вироб-

ництва; виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів; витрати на одиницю товарної продукції; рентабельність продажів) в повній мірі відповідають своєму призначенню особливо, якщо йова йде про виробничі підприємства.

С. Лобов та В. Нусінов рекомендують оцінювати ефективність операційної діяльності за суб'єктами оцінки шляхом співставлення прибутку до сплати податків і зобов'язань у вигляді сплати відсотків та нарахованих амортизаційних відрахувань (ЕВІТДА) з показниками-індикаторами, що характеризують певні види витрат (в спрощеному варіанті ЕВІТДА – це сума операційного прибутку та амортизації). Зокрема, ефективність з точки зору інвесторів оцінюється співвідношенням ЕВІТДА та власного капіталу; з точки зору менеджера – співвідношення ЕВІТДА та операційних витрат; з точки зору кредиторів – відношення ЕВІТДА до величини заборгованості перед кредитором [13]. Тобто це відносні показники прибутковості, які є узагальнюючими показниками ефективності операційної діяльності.

Економісти А. Осокіна і Ю. Чичкан-Хліповка оцінювання операційної ефективності розглядають в двох площинах – за допомогою системи показників та за допомогою досягнення цільових орієнтирів бізнесу. До системи показників вони рекомендують включити п'ять груп, а саме: показники продуктивності операційної діяльності; показники, які характеризують часові параметри операційного циклу; показники, що характеризують якість «виходів» операційної системи; показники мікрологістичної діяльності; показники, що характеризують взаємодію підприємства із ключовими контрагентами [10, с. 53–54].

Основним питанням при оцінюванні ефективності операційної діяльності є формування системи показників, яка, з одного боку, охоплює всі ключові питання функціонування суб'єкту господарювання, а з іншого – запобігає ускладненню оцінювання. З нашої точки зору, для досить швидкого проведення процедури оцінювання, оперативного реагування на виявлені проблеми система показників має містити не більше 5 показників в кожному з блоків оцінювання. За необхідності коригування функціональних стратегій система показників має розширюватись за рахунок використання специфічних показників. Варіант оптимізованої системи показників подано у табл. 2.

Таблица 2

Система показників оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства

Група / підгрупа показників ефективності		Показники
Показники ефективності використання ресурсів	– основних засобів	– віддача основних засобів – віддача активної частини основних засобів – рентабельність основних засобів- – коефіцієнт інтенсивного використання обладнання
	– оборотних засобів	– коефіцієнт оборотності запасів – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості – тривалість операційного циклу
	– персоналу	– продуктивність праці – рентабельність витрат на персонал – зарплатомісткість продукції – коефіцієнт використання робочого часу – трудомісткість
	– матеріальних ресурсів	– матеріаломісткість продукції (за видами матеріалів) – матеріаловіддача – економія матеріальних витрат – рентабельність продукції
Інтегральний показник оцінки ефективності використання ресурсів		
Цілеоцінні показники ефективності		– коефіцієнт виконання плану з виробництва продукції – коефіцієнт виконання плану з реалізації продукції – коефіцієнт виконання змінних витрат (зміна рівня змінних витрат на одиницю продукції) – ринкова позиція (частка ринку або коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства)
Узагальнюючі показники ефективності операційної діяльності		– рентабельність операційної діяльності – витрати на одиницю товарної продукції – витрати на 1 грн. товарної продукції – рентабельність виробництва – рентабельність продаж

Висновки. Отже, ефективна операційна діяльність підприємства є основою його конкурентоспроможності та стабільного положення на ринку. Оцінювання ефективності операційної діяльності є обов'язковою складовою процесу управління суб'єктом господарювання, що забезпечує основу для формування не лише функціональних стратегій, а й загальної стратегії розвитку підприємства. Запропонована оптимізована система показників оцінювання ефективності операційної діяльності дозволить оперативно оцінювати ситуацію. Перспективами подальших досліджень є розробка системи показників для поглиблення аналізування ефективності основної діяльності з урахуванням галузевих особливостей підприємств на основі специфічних показників оцінювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Олексюк О. І. Економіка результативності діяльності підприємства : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 362 с.
2. Архіпов Н. М. Управління ефективністю операційної діяльності підприємства роздрібною торгівлю : дис. канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2019. 208 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/Mg==/3bfaacdda3191daf9ae49388890bf830.pdf> (дата звернення: 29.04.2022).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 26.04.2022).
4. Капінос Г. І., Бабій І. В. Операційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
5. Бланк И. А. Управление прибылью. Киев : Ника-Центр, 2007. 766 с.
6. Михайловська О. В. Операційний менеджмент : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2008. 550 с.
7. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підручник / Під заг. ред. д. екон. наук, проф. С. Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 2003. 608 с.
8. Никифорчин М. Д. Сутність операційної ефективності підприємства в контексті сучасних економічних теорій. *Фінансовий простір*. 2017. № 4(28). С. 134–139. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/547/545> (дата звернення: 26.04.2022).
9. Ігнат'єва І. А., Гавриленко Т. В. Операційна ефективність в стратегічному управлінні промисловими підприємствами. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 28(18). С. 56–60. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15757/1/hnatieva_Operatsiina_efektyvnist_v_stratichnomu_upravlinni.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 26.04.2022).
10. Осокіна А. В., Чичкан-Хліповка Ю. М., Теоретико-прикладні аспекти управління операційною ефективністю підприємства. *Чернігівський науковий часопис. Серія 1. Економіка і управління*. 2015. № 1(6).

- C. 46–56. URL: http://journals.stu.cn.ua/scientific_e-journal_of_chernigov/article/download/61182/56883 (дата звернення: 29.04.2022).
11. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
 12. Саричев Д. О. Управління ефективністю операційної діяльності підприємств. *Стратегія економічного розвитку України*. 2012. № 30. С. 136–143. URL: [http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4347/2012_30_\(136-143\).pdf;jsessionid=197E8F185C383F774A9E05A973EEF1FD?sequence=1](http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4347/2012_30_(136-143).pdf;jsessionid=197E8F185C383F774A9E05A973EEF1FD?sequence=1) (дата звернення: 29.04.2022).
 13. Лобов С., Нусінов В. Оцінювання ефективності операційної діяльності підприємств для різних суб'єктів оцінювання. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2014. № 38. С. 12–17. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/download/84586/80135> (дата звернення: 29.04.2022).

REFERENCES:

1. Oleksiuk O. I. (2008) *Ekonomika rezultativnosti diialnosti pidpriemstva* [Economics of enterprise performance]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Arkhipov N. M. (2019) *Upravlinnia efektyvnosti operatsiinoi diialnosti pidpriemstva rozdrubnoi torhivli* [Management of efficiency of operational activity of the enterprise of retail trade]. (PhD), Kyiv. Available at: <https://knote.edu.ua/file/Mg==/3bfaacdda3191daf9ae49388890bf830.pdf> (accessed 29 April 2022).
3. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti» [National Accounting Regulation (Standard) 1 "General Financial Reporting Requirements"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (accessed 26 April 2022).
4. Kapinos H. I., Babii I. V. (2013) *Operatsiinyi menedzhment* [Operations Management]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
5. Blank I. A. (2007) *Upravleniye priblylyu* [Profit management]. Kyiv: Nika-Tsentr. (in Ukrainian)
6. Mykhailovska O. V. (2008) *Operatsiinyi menedzhment* [Operations Management]. Kyiv: Kondor. (in Ukrainian)
7. Pokropyvnyi S. F. (2003) *Ekonomika pidpriemstva* [Economics of the enterprise]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
8. Nykyforchyn M. D. (2017) *Sutnist operatsiinoi efektyvnosti pidpriemstva v konteksti suchasnykh ekonomichnykh teorii* [The essence of operational efficiency of the enterprise in the context of modern economic theories]. *Finansovyi prostir* [Financial space], vol. 4(28), pp. 134–139. Available at: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/547/545> (accessed 26 April 2022).
9. Ihnatieva I. A., Havrylenko T. V. (2018) *Operatsiina efektyvnist v stratehichnomu upravlinni promyslovymy pidpriemstvamy* [Operational efficiency in strategic management of industrial enterprises]. *Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv v konteksti mizhnarodnoi intehratsii* [Socio-economic development of regions in the context of international integration], vol. 28(18), pp. 56–60. Available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15757/Ihnatieva_Operatsiina_efektyvnist_v_stratehichnomu_upravlinni.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 26 April 2022).
10. Osokina A. V., Chychkan-Khlypovka Yu. M. (2015) *Teoretyko-prykladni aspekty upravlinnia operatsiinoi efektyvnosti pidpriemstva* [Theoretical and applied aspects of operational efficiency management of the enterprise]. *Chernihivskiyi naukovyi chasopys. Seriya 1, Ekonomika i upravlinnia* [Chernihiv Scientific Journal. Series 1. Economics and Management], vol. 1(6), pp. 46–56. Available at: http://journals.stu.cn.ua/scientific_e-journal_of_chernigov/article/download/61182/56883 (accessed 29 April 2022).
11. Hetman O. O. (2010) *Ekonomika pidpriemstva* [Economics of the enterprise]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
12. Sarychev D. O. (2012) *Upravlinnia efektyvnosti operatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Management of efficiency of operational activity of enterprises]. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Strategy of economic development of Ukraine], vol. 30, pp. 136–143. Available at: [http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4347/2012_30_\(136-143\).pdf;jsessionid=197E8F185C383F774A9E05A973EEF1FD?sequence=1](http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4347/2012_30_(136-143).pdf;jsessionid=197E8F185C383F774A9E05A973EEF1FD?sequence=1) (accessed 29 April 2022).
13. Lobov S., Nusinov V. (2014) *Otsiniuvannia efektyvnosti operatsiinoi diialnosti pidpriemstv dlia riznykh subiektiv otsiniuvannia* [Evaluation of the effectiveness of operating activities of enterprises for different subjects of evaluation]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU* [Collection of scientific works of ChSTU], vol. 38, pp. 12–17. Available at: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/download/84586/80135> (accessed 29 April 2022).

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022.
The article was received 31 May 2022.

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-4

УДК 338.23

Ярмолюк О.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2156-3879>
E-mail: wildkiev81@gmail.com

Борисенко О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9781-8703>
E-mail: borisenko_es@ukr.net

Фісун Ю.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри маркетингу
Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8409-9842>
E-mail: ukraneza@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТАРГЕТОВАНОЇ РЕКЛАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОМПЛЕКСНОГО ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ

У статті досліджено теоретико-методологічні аспекти таргетованої реклами як одного із інструментів комплексного інтернет-маркетингу, її організації та впровадження в маркетинговій діяльності підприємства. Визначені сучасні тенденції розвитку інтернет-маркетингу та таргетованої реклами. Розкрито особливості таргетованої реклами. На основі попередніх досліджень визначено засади формування системи досліджуваного процесу. Розглянуті сучасні підходи до організації і ведення таргетованої реклами на підприємствах. Проведене порівняння контекстної та таргетованої реклами. Авторами, також було визначено ряд ключових понять щодо таргетованої реклами та визначені основні напрями впровадження використання таргетованої реклами. Визначена ситуаційність доцільності використання таргетованої реклами для функціонування комплексного інтернет-маркетингу.

Ключові слова: інтернет-маркетинг, таргетована реклама, управління маркетингом, маркетинговий менеджмент, маркетинг, маркетингова діяльність, принципи, цілі, методи, підходи.

Yarmoliuk Oleksii, Borysenko Olena, Fisun Iuliia. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF TARGETING ADVERTISING AS A TOOL FOR INTEGRATED INTERNET MARKETING

The article investigates the theoretical and methodological aspects of targeted advertising as one of the tools of integrated Internet marketing, its organization and implementation in the marketing activities of the enterprise. Current trends in the development of Internet marketing and targeted advertising are identified. The advantage of online advertising over traditional communication channels is the easy impact on certain target audiences. Of particular interest from a practical point of view is the study of its tools. Features of targeted advertising are revealed. Targeted advertising provides an opportunity for Internet marketers to identify the necessary target audience and work with it. That is, the user segment is automatically combined on a certain basis, according to interests, as a result of which advertising is directed to people in this segment. Setting up targeted advertising on social networks allows professionals to use advertising campaigns to offer a particular product or service directly to stakeholders. Unlike traditional advertising, which requires a large budget, targeted advertising on Facebook and other social networks allows any authorized user to run advertising campaigns with a minimum budget. On the basis of previous researches the bases of formation of system of researched process are defined. Contemporary approaches to the organization and conduct of targeted advertising in enterprises are considered. Comparison of contextual and targeted advertising. Internet marketers have the opportunity to choose from different types of targeting, which allows you to select the target audience from the total number of recipients of advertising. The main difference between them is the principles of audience distribution, but they are complementary. The authors also identified a number of key concepts for targeted advertising and identified the main areas of implementation of the use of targeted advertising. The scientific process of targeting organization consists of stages, each of which has important features that must be taken into account when setting up an advertising campaign to achieve its goal.

Keywords: internet marketing, targeted advertising, marketing management, marketing, marketing activities, principles, goals, methods, approaches.

Постановка проблеми. В наш час, в умовах діджиталізації, війни в країні та посиленої конкуренції, вести ефективну бізнес-діяльність можуть тільки компанії, що не склали руки, а навпаки – зібрались з усіма силами та направили їх на маркетингову діяльність. Для цього таким підприємствам необхідно комплексно побудувати систему з ефективних маркетингових інструментів та засобів, встановити цілі ведення маркетингової діяльності та визначити дії, які призведуть до їх досягнення. Так як основною метою маркетингової діяльності є забезпечення прибутку підприємства, то ефективна маркетингова діяльність не можлива без знань сучасних ринкових тенденцій, виявлення та дослідження котрих базується на застосуванні маркетингових інтернет-технологій. Через це, основною складовою стає формування ефективної системи комплексного інтернет-маркетингу з використанням інструментів. Одним із таких інструментів є таргетована реклама.

Інтеграція елементів інтернет-маркетингу в єдину ефективну систему потребує чіткого розуміння особливостей кожного з цих елементів. Саме тому розгляд таргетованої реклами, як інструменту комплексного інтернет-маркетингу, сприяє посиленню просування бренду, товарів чи послуг та дає можливість сформувати якісний підхід до управління маркетинговою діяльністю, комунікаціями та збутом на засадах інтернет-маркетингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попереднє аналізування робіт сучасних фахівців та науковців з маркетингу показав, що є різні підходи до організації та використання таргетованої реклами, через її популяризацію та використання не з точки зору маркетингу, а більше як інструменту рекламної діяльності відірваного від маркетингового змісту і тому є недостатньо дослідженим. Дослідженню проблем таргетованої реклами загалом та використання її методів у сучасних ринкових умовах присвячені роботи багатьох вітчизняних, іноземних науковців та спеціалістів з таргетованої реклами.

Поняття «таргетованої реклами», а також його подальше поширення в теорії та практиці використання спеціалістами тісно пов'язано з роботами закордонних спеціалістів з інтернет-маркетингу: М. Сміта, С. Годіна, М. Робертсона, А. Гусарова, Д. Сатіна, Ф. Фіріна, Г. Бірюкова, С. Щербакова, а також наукових праць вітчизняних учених та спеціалістів: Л. Романенко,

О. Сокол-Торської, А. Романової, С. Грінкевич та ін. Проте, огляд цих робіт показує, що безпосередньо наукових статей невелика кількість, та й мало уваги приділяється практичному використанню таргетованої реклами як інструменту комплексного інтернет-маркетингу. Тому цей напрям є актуальним та зумовлює необхідність проведення поглиблених досліджень.

Метою статті є аналізування та узагальнення теоретичних і практичних засад щодо організації та впровадженні таргетованої реклами як інструменту комплексного інтернет-маркетингу в маркетингову діяльність підприємства.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Завдяки розвитку і поширенню соціальних мереж, їх популяризацію, що призводить до збільшення кількості користувачів соціальних мереж, зростає паралельно й популярність таргетованої реклами. А на ринку вакансій інтернет-маркетологів відповідно збільшується потреба в спеціальності таргетолога.

Під таргетованою рекламою розуміють спосіб інтернет-реклами, в якому використовуються методи та налаштування пошуку цільової аудиторії відповідно до заданих параметрів (характеристиками та інтересами) людей, які можуть цікавитися рекламним товаром або послугою [4].

Якщо звернутись до історії, то ідея використання реклами для монетизації не нова, майже всі інтернет-проекти мають за мету отримувати прибуток із цієї діяльності. Саме так вирішили майже всі популярні соціальні мережі.

Соціальні мережі продовжують активно розвиватися, а разом із ними розвивається і таргетована реклама, яка сьогодні вже вважається одним із ефективних інструментів для просування бізнесу, розвитку бренду та виведення продукту на ринок.

Згідно статистики за кількістю користувачів можна виділити такі популярні мережі, в яких використовується таргетована реклама: Facebook, Instagram, Tik Tok.

Перевага інтернет-реклами над традиційними каналами комунікації полягає в легкому впливі на певні цільові аудиторії. Особливо цікавими з практичної точки зору є дослідження її інструментарію. Для цього, перш за все, розглянемо канали комунікацій, які є найперспективнішими, оскільки мають найвищі рейтинги відвідування.

Так, наприклад, Facebook – найбільша соціальна мережа у світі: у 1 кварталі 2022 року кількість активних користувачів

перевищила 2.9 мільярдів. Але кількість – не головне: рекламодавців насамперед приваблює платоспроможність аудиторії. Зазвичай на Facebook зареєстрована та користується найбільша кількість менеджерів, керівників, підприємців тощо. Це користувачі, що проводять на платформі не менше ніж 30 хвилин на день.

Таргетована реклама надає можливість інтернет-маркетологам виділяти необхідну цільову аудиторію та працювати з нею. Тобто сегмент користувачів автоматично поєднується за певною ознакою, за інтересами, у результаті чого реклама направляється на людей цього сегменту.

Через велику кількість та різноманітність користувачів Facebook, навіть дуже бюджетна реклама на платформі може бути корисна підприємствам різних галузей і напрямків, для досягнення наступних цілей:

- підвищення впізнаваності бренду, або залучення нових клієнтів;
- отримання трафіку для точки комунікації;
- збільшення конверсії, продажу по каталогах товарів та послуг, відвідування як офлайн так і інтернет-магазинів.

Настроювання таргетованої реклами в соціальних мережах дає можливість спеці-

алістам за допомогою рекламних кампаній пропонувати певний товар чи послугу безпосередньо зацікавленим особам. На відміну від традиційної реклами, яка вимагає немаленького бюджету, таргетована реклама в Facebook та інших соціальних мережах дає можливість будь-якому авторизованому користувачеві, запускати рекламні кампанії з мінімальним бюджетом.

Тобто, під таргетованою рекламою в соціальних мережах слід розуміти оголошення, які бачитимуть користувачі, гортаючи стрічку новин. Причому це будуть не всі користувачі соціальної мережі, але лише певної статі, віку, професії та інтересів, що локалізовані на обраній рекламодавцем місцевості – саме цільова аудиторія таргетолога. Таким чином реклама стає більш ефективною на відміну від безадресного оголошення до багатьох користувачів соціальної мережі.

Стосовно підходів до використання таргетованої реклами, то ситуація складається наступним чином: є люди, які не мають відношення до маркетингу, вони просто навчилися використовувати інструмент і роблять це без наукового підходу. З іншого боку – є спеціалісти, які займаються і розуміють інтернет-маркетинг, які

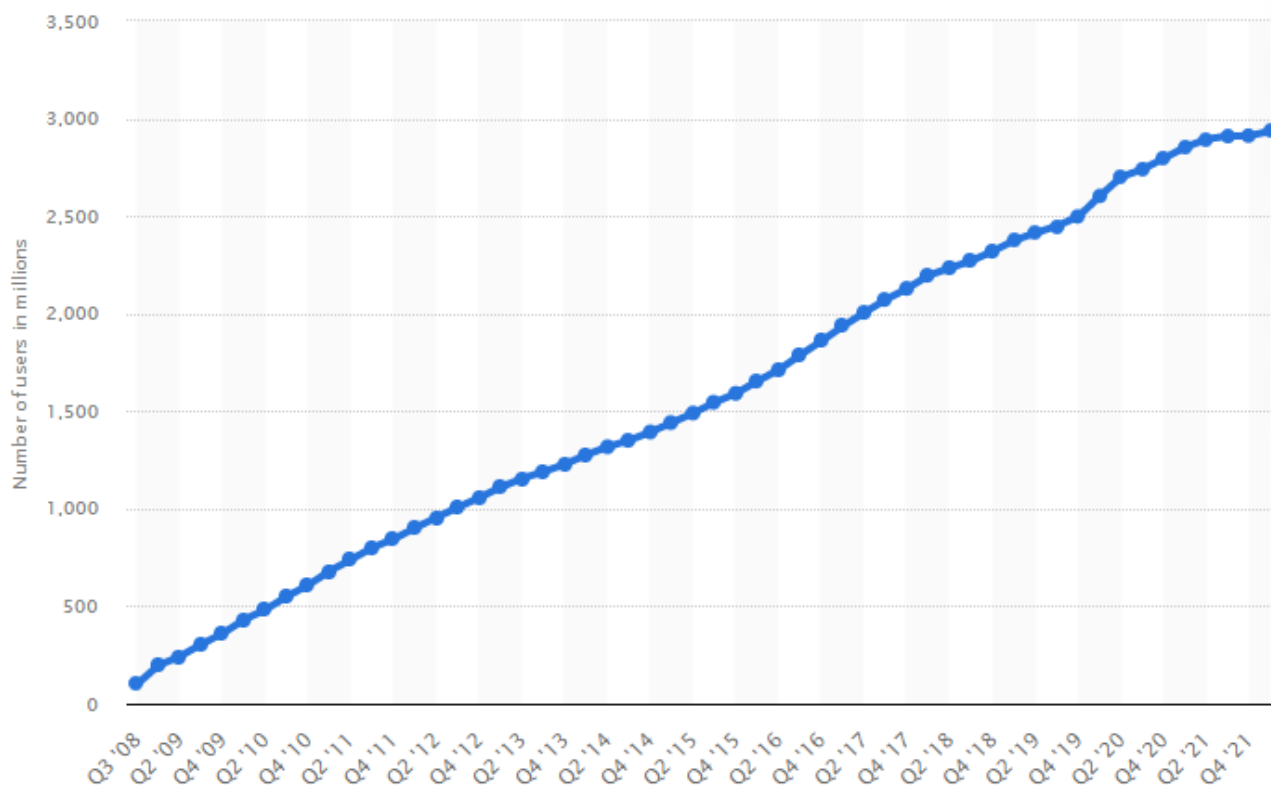

Рис. 1. Кількість активних користувачів Facebook на 4 квартал 2021

Джерело: [6]

досліджують потреби споживачів і в своїй роботі використовують наукові підходи до ведення маркетингової діяльності. Їх діяльність не обмежена тільки налаштуванням та запуском таргетованої реклами.

Ще на початку появи соціальних мереж інтернет-маркетологи з недовірою відносились до них та таргетованої реклами, але все змінюється і на сьогоднішній день використання соціальних мереж є певним інструментом комплексного інтернет-маркетингу. Тобто, якщо брати тільки один інструмент інтернет-маркетингу, то це не значить, що він буде малоефективним, тільки в комплексі можна отримати ефективний механізм, що призведе до збільшення прибутку підприємства.

Еволюція алгоритму соціальних мереж та таргетованої реклами все ж призвели до покращення автоматичного відбору цільового сегменту логікою самих мереж, що позитивно вплинуло на роботу таргетологів, особливо тих таргетологів, що не займаються маркетингом.

Для більшого розкриття теми слід зауважити, що іноді такі спеціалісти путають таргетовану рекламу з контекстною рекламою, і не розуміють специфіки використання цих інструментів інтернет-маркетингу, розглянемо основні відмінності.

Контекстна реклама направлена на «гарячу» аудиторію і її фахівці з інтернет-маркетингу використовують для швидкого привертання уваги та залучення клієнта. Її, як інструмент комплексу інтернет-маркетингу, використовують, коли потрібно швидко розпочати просувати товар, послугу чи бренд в мережі Інтернет. Основою для налаштування і використання контекстної реклами є семантичне ядро. Тобто набір ключових слів, які відповідають запитам людини, що хоче вирішити якусь свою проблему. Для цього людина відкриває пошукову систему і вводить запит, що вирішить її проблему у даний момент часу, а пошукова система видає релевантні оголошення.

Через те, що рекламні оголошення контекстної реклами показуються в пошуковій видачі вище ніж рейтинг сайтів, а рекламні товари підприємства показуються на перших позиціях у пошуковій системі, це, відповідно, значно підвищує шанси обрання користувачем саме даної продукції. Тобто, можна стверджувати, що контекстна реклама направлена на готових до купівлі споживачів із певним зацікавленням попитом. Час прийняття рішення про купівлю товару чи послуги в даному випадку дуже малий [5].

На відміну від контекстної реклами, таргетована реклама – це так званий «холодний» трафік із меншим попитом та більшим часом на прийняття рішення. Так в соціальних мережах люди, зазвичай, не шукають товар, або послугу, для більшості користувачів соціальних мереж це платформа для відпочинку, розваг, отримання новин та спілкування. Така аудиторія більш пасивна до рекламних оголошень, тому інтернет-маркетологам доводиться формувати воронки продажу з урахуванням особливостей таргетованої реклами. Необхідно спочатку зацікавити аудиторію, підготувати її до придбання, а потім вже запропонувати купити товар чи послугу. Таким чином, для розуміння на кого налаштувати таргетовану рекламу таргетологу важливо спочатку вивчити спосіб життя потенційного клієнта, стиль поведінки, інтереси і захоплення, якими операційними системами він користується, як часто відпочиває, де відпочиває, тощо.

Тобто основна різниця полягає у тому, що контекстна реклама шукає відповіді на конкретні нагальні запити користувачів, а таргетована реклама здійснює пошук самих користувачів по їх інтересах і особистих даних, завдяки Big Data накопиченої з профілів користувачів соціальної мережі та штучному інтелекту, тому що знає, кого саме має знайти для показу певного рекламного оголошення.

У інтернет-маркетологів є можливість обирати з різних видів таргетингу, що дозволяють виділити цільову аудиторію із загального числа отримувачів рекламного оголошення. Основна різниця між ними полягає у принципах розподілу аудиторії, але вони є взаємодоповнюючими.

Зараз експерти з таргетованої реклами виділяють такі види таргетингу, що наведені у таблиці 1.

Окреме місце в таргетованій рекламі слід приділити ретаргетингу, що використовується в сервісах Facebook. Алгоритм побудований таким чином, що збирає інформацію з сторінки користувача Instagram та Facebook, його дій, дії потенційних клієнтів, а потім на основі їх поведінкових особливостей підбирає, в рамках зазначеної геолокації, найкращих кандидатів на роль потенційних покупців. Facebook публікує рекламні оголошення на 16 рекламних майданчиках, що охоплюють сайт Facebook, Instagram. Facebook Messenger та компанії від партнерів.

Слід розглянути переваги таргетованої реклами в соціальних мережах:

Таблица 1

Основні види таргетованої реклами

Тематичний таргетинг	показ рекламного оголошення в групах та сторінках окремої тематики, до якої належить рекламований товар чи послуга, або перехресний товар
Географічний таргетинг	показ рекламного оголошення (креативу) для відвідувачів певної локації, яку обирає при налаштуванні рекламної компанії таргетолог
Контекстний таргетинг	показ реклами на основі змісту аккаунту чи сторінки. Демонстрація повідомлення здійснюється відповідно до інтересів відвідувачів рекламного майданчика.
Таргетинг по часу показу	показ рекламного оголошення у певний період часу
Таргетинг по частоті показу	дозволяє обмежити кількість контактів рекламного повідомлення з користувачем за певний період
Соціально-демографічний таргетинг	показ користувачам що відповідають таким критеріями, як стать, вік, рівень доходу, соціальний статус, посада, сфера діяльності і т. д.
Поведінковий таргетинг	для сегментування беруться основні інтереси, уподобання, смаки користувачів, які відстежуються за допомогою соокіе-файлів.
Геонавдінковий таргетинг	таргетинг, який оцінює основні переміщення користувача, використовує дані про його поточне місцезнаходження та зберігає інформацію про те, де користувач буває найчастіше
Мовний маркетинг	обмеження показу рекламних повідомлень сайтами на певних мовах.
Look-a-like	"Look-a-like" працює завдяки алгоритмам машинного навчання: система збирає та аналізує дані про дії покупців, після чого шукає людей зі схожими моделями поведінки
Ретаргетинг	це реклама для користувача, який вже побував на вашому сайті, програмі або сторінці в соцмережах, але так і не зробив покупку чи іншу цільову дію. З англійської retargeting – це «перенацілення»

Джерело: [3]

– точне визначення цільової аудиторії, маркетолог сам задає параметри користувачів, враховуючи стать, вік, місце проживання, інтереси тощо;

– щоденне аналізування (на основі аналітики), відстеження ефективності та можливість оптимізувати стратегію;

– широке коло охоплення, так як кількість користувачів зростає;

– здатність просування продуктів компанії чи бренду без необхідності створення сайту;

– більша доступність у порівнянні з традиційними видами реклами;

– відносно низька вартість у порівнянні з рекламою у ЗМІ та класичних інструментах реклами;

– можлива реклама на конкурентів.

Крім переваг розглянемо і недоліки таргетованої реклами. До них слід віднести:

– існуючі вимоги до рекламних оголошень та їх модерація соціальними мережами;

– рекламні кампанії постійно необхідно оновлювати та покращувати, оскільки вони мають властивість з часом «вигоряти», або «намозолять очі», і потенційні покупці втрачають до них інтерес, для кожного окремого ресурсу чи цільового сегменту потрібне індивідуальне налаштування, постійний контроль під час проведення

промо-кампанії та аналізування ефективності і моніторинг вартості;

– необхідність індивідуального налаштування під кожен соціальну мережу, так як в кожній є свої особливості.

– різні цілі відвідувачів соцмереж та пошукачів.

– низький рівень володіння інструментами ефективної реклами.

Також слід зауважити, що таргетована реклама підходить не для всіх випадків ведення бізнес-діяльності сучасного підприємства. Її можна використовувати в таких випадках:

– для просування нового продукту. У таких випадках запускаються покази в соцмережах, для повідомлення людям про вихід на ринок товару, що починає інформувати про продукт та формує певний образ продукту у свідомості користувачів;

– при наявності вузької цільової аудиторії. Коли товари, або послуги використовуються конкретною аудиторією (інструменти для музикантів, художні прилади для дизайнерів, програми для певних видів бізнесу);

– коли є потреба в проведенні якогось заходу (event). Для попередження людей про концерти, виставки, майстер-класи, тренінги, вебінари і т.д.;

– для просування сторінки або групи у соціальній мережі, чи блогу. Таргетована реклама надає можливість значно збільшити трафік, у результаті чого отримати приріст аудиторії, яка потім стане лояльним постійним клієнтом підприємства.

Стосовно організації запуску таргетованої реклами то відзначимо, що її варто запускати лише після проведення якісного маркетингового дослідження ринку, запитів та інтересів цільової аудиторії.

Маркетологам важливо визначити цілі рекламної кампанії та визначити результати, яких необхідно досягти в результаті проведення рекламної компанії. Для цього визначаються цільові аватари, які з високим ступенем ймовірності проявляють інтерес до оголошень з направлених на них рекламним креативом.

Науковий процес організації таргетування складається з етапів, кожен з яких має важливі особливості, що необхідно враховувати при налаштуванні, щоб рекламна кампанія досягла своєї цілі:

1. Створення аватара клієнта та пошук цільової аудиторії.

2. Оформлення точки комунікації (сайт, профіль аккаунту, тощо).

3. Створення облікового запису в "Facebook" і "Instagram". Обидва аккаунта необхідно зв'язати між собою в налаштуваннях бізнес-менеджера "Facebook".

3. Створення рекламних креативів.

4. Розміщення рекламного повідомлення. Що включає в себе: вибір цілей, для цього створюється оголошення в панелі Ads manager, обирається тактика і стратегія (впізнаваність, ліди, конверсії). Налаштуваннями рекламної компанії, де вибираються характеристики користувача: стать, вік, тощо. Вибір місць показу реклами. Налаштування параметрів бюджету та тривалість рекламної компанії. Створення оголошення. Вибір формату (кільцева галерея, одне зображення, одне відео, полотно, слайд-шоу). Пишеться текст, вставляється посилання для переходу на сторінку і публікується.

Таким чином, при ретельному дослідженні і грамотному налаштуванні рекламної компанії та бюджету можна досягти ефективної маркетингової діяльності.

Відзначимо тільки один аспект, що як би гарно не було все налаштовано, але якщо місце куди відправить таргетована реклама споживача не готове прийняти клієнта, то скоріш за все ви втратите його. Тому без використання інших інструментів інтер-

нет-маркетингу отримати максимального результату скоріш за все не вдасться.

Таким чином, при сучасних умовах еволюційного розвитку науки, техніки і технологій, посилення ринкової конкуренції та ринкової орієнтації, ефективної роботи та отримання прибутку досягне підприємство, що гнучко і швидко реагує на зміну ринкових умов та потребує творчих підходів щодо застосування новітніх ефективних методів використання інтернет-маркетингу.

Управління комплексним інтернет-маркетингом слід проводити, як систематичний цілеспрямований процес маркетингової діяльності, заснований на дослідженні, аналітиці, плануванні, організації, мотивації та контролю для досягнення маркетингових цілей підприємства.

Таким чином, використання таргетованої реклами як інструменту інтернет-маркетингу є складовою запорукою системного збільшення прибутку певних видів бізнесу.

Висновки. На основі проаналізованих літературних джерел були визначені та запропоновані основні теоретичні підходи щодо організації та впровадження таргетованої реклами в маркетинговій діяльності підприємства.

У статті сформульовано основоположні цілі та основні принципи організації та впровадження таргетованої реклами на сучасному підприємстві. Відповідно до практичної реалізації визначено доцільність використання таргетованої реклами в комплексі. Розглянуті переваги та недоліки цього інструменту інтернет-маркетингу.

Отже, можна стверджувати, що застосування таргетованої реклами як інструменту інтернет-маркетингу на підприємстві, доцільно розглядати тільки у тому випадку, коли проведене маркетингове дослідження показало, що є сенс використовувати його для певного виду бізнесу цей інструмент. Також, слід зауважити, що максимальну ефективність від таргетованої реклами можна отримати у комплексному використанні інструментів інтернет-маркетингу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вірін Ф. Інтернет-маркетинг: повний збірник практичних інструментів. Москва : Ексмо, 2017. 160 с.
2. Ярмолюк О. Я., Фісун Ю. В., Шаповалова А. А. Соціальні мережі як сучасний інструмент просування. *Підприємство та інновації. Науковий журнал з питань економіки та бізнесу.* 2020. № 11. Частина 2. С. 62–66.
3. Як цифрові технології впливають на світ і Україну. URL: <https://sergioshtogryn.blogspot.com/2018/06/blog-post.html> (дата звернення: 24.05.2022)

4. Plummer, Joseph Thornton, 1941; Advertising Research Foundation (2007) The online advertising playbook: proven strategies and tested tactics from the Advertising Research Foundation. Hoboken, N.J.: Wiley. ISBN 978-0-470-05105-4. OCLC 82172573.
5. Tipler.ru (2019) Context against targeting. The points of similarity and differences are. URL: <https://tipler.ru/business/kontekstnaya-i-targetirovannayareklamatochki> (дата звернення: 30.05.2022).
6. Number of monthly active Facebook users worldwide as of 1st quarter 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> (дата звернення: 30.05.2022).

REFERENCES:

1. Virin F. (2017) Internet-marketynh: povnyi zbirnyk praktichnykh instrumentiv [Internet marketing: a new collection of practical tools]. Moscow: Eksmo.
2. Yarmolyuk O., Fisun Y., Shapovalova A. (2020) Sotsialni merezhi yak suchasnyi instrument prosvannia [Social networks are like a modern tool for pushing through. Enterprise and innovation]. *Scientific journal about the nutrition of the economy and business*, no. 11, part 2, pp. 62–66.
3. Yak tsyfrovi tekhnolohii vplyvaiut na svit i Ukrainu [How to inject digital technologies into the world and Ukraine]. Available at: <https://sergioshtogryn.blogspot.com/2018/06/blog-post.html> (accessed 24 May 2022).
4. Plummer, Joseph Thornton, 1941; Advertising Research Foundation (2007) The online advertising playbook: proven strategies and tested tactics from the Advertising Research Foundation. Hoboken, N.J.: Wiley. ISBN 978-0-470-05105-4. OCLC 82172573
5. Tipler.ru (2019) Context against targeting. The points of similarity and differences are. Available at: <https://tipler.ru/business/kontekstnaya-i-targetirovannayareklamatochki> (accessed 30 May 2022).
6. Available at: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> (accessed 30 May 2022).

*Стаття надійшла до редакції 03.06.2022.
The article was received 03 June 2022.*

СЕКЦІЯ 4 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-5

УДК [364:316.4:351.84]:330.1

Біль М.М.
*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>
E-mail: bmm1983@gmail.com*

ПОЛІТИКА ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЛЯ УКРАЇНИ¹

Стаття присвячена науковому обґрунтуванню концептуальних засад формування політики зниження соціальної вразливості населення з систематизацією її механізмів та інструментів, актуальних для України. Концептуалізація політики та її механізмів здійснена в рамках вибору політичної доктрини (демократичний соціалізм), економічної моделі (ринкова корпоративістська) та механізмів фінансового забезпечення (грантове кредитування й інвестування). Сформульовано зміст, мету і завдання політики зниження соціальної вразливості населення. Актуалізовано на перевагах застосування проактивного підходу до формування такої політики. Запропоновано систему механізмів та інструментів політики зниження соціальної вразливості населення зі специфікацією проактивного спрямування на довгостроковий період.

Ключові слова: політика зниження соціальної вразливості населення, концептуальна тріада, активна політика, проактивна політика, вразливі категорії населення, механізми.

Bil Mariana. POLICY OF REDUCING SOCIAL VULNERABILITY OF POPULATION: CONCEPTUALIZATION OF MECHANISMS FOR UKRAINE

The Relevance of research of the population social vulnerability and the policy of its reduction is due to the lack of thorough scientific works of theoretical and methodological nature. There is also a lack of applied research, as the Russian invasion of Ukraine in 2022 has exacerbated the problem of the population social vulnerability, which requires justification of new approaches to ensuring the stability and resilience of social systems in conditions of instability. Social vulnerability is a measure of the population's ability to withstand various risks and threats, as well as to recover quickly after their negative impact. The conceptualization of the policy of reducing the social vulnerability of the population is carried out within the framework of choosing a political doctrine (democratic socialism – for Ukraine), economic model (market socially oriented corporatist model) and financial support mechanisms (grant lending and investment). The policy of reducing the social vulnerability of the population provides for such activities of public authorities aimed at social protection (active component) and creating a favorable environment for human and social development based on social justice, equality, freedom (proactive component), providing access to quality social services, opportunities demographic reproduction, training, employment, self-sufficiency. The definition of the policy of reducing the social vulnerability of the population reveals its purpose and objectives, which, in turn, allows to form a list of regulatory mechanisms. It is appropriate to combine such mechanisms by groups of normative-legal, administrative, budgetary, financial, economic, social, institutional, informational. Systematization of tools for regulating social vulnerability by active and proactive approaches outlines the variability of policy implementation, which should be focused on creating conditions for development and self-sufficiency, promoting individual self-improvement instead of collective management of social risks and excessive spending on social goals in a budget deficits and instability.

Keywords: policy of reducing social vulnerability of population, conceptual triad, active policy, proactive policy, vulnerable populations, mechanisms.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства за весь період незалежності супроводжувався періодичними кризами й умовами нестабільності. Поточна

криза внаслідок російського вторгнення в Україну 2022 року загострила всі деструктивні явища і процеси, що детермінували ризики й загрози навіть при стабільних

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

умовах. Одним з таких деструктивів є соціальна вразливість населення.

Соціальна вразливість є важливим об'єктом державної політики. Регулювання соціальної вразливості ставить за мету її зниження. Політика зниження соціальної вразливості населення розкриває діяльність органів влади у сферах, що мають прямий та опосередкований вплив на середовище життєдіяльності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У той час, як у зарубіжних публікаціях проблематика соціальної вразливості населення активно розвивається, формуючи різні напрямки наукових досліджень (найбільш знані автори в даній сфері – П. Блейкі (P. Blaikie), Б. Боруф (B. J. Boruff), В. Гіннекен (W. Ginneken) [20], Е. Грегорі (E. W. Gregory) [19], С. Каттер (S. L. Cutter), Б. Флананган (B. E. Flanagan) [19], К. Хьюїт (K. Hewitt), М. Чаудхурі (M. Chaudhury) [18], В. Ширлі (W. L. Shirley) та ін.), в Україні зміст даної категорії та специфіка її розгляду через призму регулювання практично не розкриті. Окремі напрацювання щодо визначення змісту соціальної вразливості здійснені в працях Н. Андрусішин (вразливість як можлива поява ризику [1]), О. Макарової (наслідок бідності та соціальної підтримки [8]), О. Риндзак (здатність справлятися зі складними життєвими обставинами [12]). Знову ж таки Російське вторгнення в Україну загострило питання досліджень соціальної вразливості населення з виявлення основних індикаторів її аналізування та обґрунтуванням політики зниження.

У статті для обґрунтування концептуальних положень політики зниження соціальної вразливості населення та її механізмів також враховано результати досліджень інших авторів: щодо теоретико-методологічних засад формування і розвитку державної політики – М. Годе (M. Godet) [21],

Р. Джура [4], М. Ткачук [14]; щодо особливостей державної соціальної політики – М. Кравченко [6], Е. Лібанова [7], Л. Мартинова [9], Ю. Маршавін [10], У. Садова [13], П. Тинуріст (P. Tixnurist) [23], Н. Хома [15], М. Чорна [16], щодо змісту проактивності – В. Біскуп, Г. Ємельянова [5], Б. Керреманс (B. Kerremans) [22], Т. Надвінична [2], Н. Гуржій [3], М. Олексієнко [11], В. Шевчук [17] та ін.

Метою статті, з огляду на актуальність теми та її розкриття у працях українських і зарубіжних науковців, поставлено розвиток методології аналізування соціальної вразливості населення в частині обґрунтування концептуальних положень політики її регулювання та зниження.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Концепція політики зниження соціальної вразливості населення обґрунтовує теоретико-ідеологічні засади її формування, мету, цілі, завдання, інструментарій та ресурсне забезпечення їх досягнення. Що стосується теоретико-ідеологічних засад, то концепція політики у будь-якій сфері, в тому числі регулювання соціальної вразливості населення, розвивається у координатах взаємозв'язків держави й економіки, які характеризує *тріада* політичної доктрини, економічної моделі та механізмів фінансового забезпечення (виконання функцій держави) [13, с. 58]. У табл. 1 відображено варіативність формування такої тріади, що актуальна для формування політики зниження соціальної вразливості населення України.

Для України прийнятною є соціал-демократична політична доктрина як результат еволюції демократичного соціалізму. Соціал-демократія універсалізує соціальні права при одночасній непорушності індивідуальної автономії [15, с. 619].

Хоча в Україні наразі діє змішана модель економіки, перспективним є пере-

Таблиця 1

**Тріада обґрунтування концептуальних засад
політики зниження соціальної вразливості населення**

Політичні доктрини (основні)	Економічні моделі	Механізми фінансового забезпечення
– консерватизм – лібералізм – капіталізм – комунізм – соціалізм – <i>демократичний соціалізм (соціал-демократія)*</i>	– командно-адміністративна (планова) – змішана (американська, японська, скандинавська, слов'янська) – <i>ринкова</i>	– бюджетне фінансування – <i>кредитування (грантове, позики, інвестиції)</i> – самофінансування

Джерело: узагальнено автором

* курсивом виділено складові, актуальні для України

хід до виключно ринкової економіки, базованої на соціальній орієнтації та корпоративістській моделі соціальної держави (рис. 1). В Україні залишається проблемним поширення патерналістських настроїв населення, укорінення яких є ризиком для сучасного розвитку [7, с. 21]. Натомість необхідним є впровадження корпоративістської моделі соціальної держави, що передбачає поєднання участі держави та громадських інститутів у досягненні поставлених цілей. Переваги корпоративістської моделі підтверджує розвиток сучасного (соціетального) неокорпоративізму, що акцентує на системній взаємодії між зацікавленими сторонами і державою [14, с. 83]. Незважаючи на зростаючу вагомість недержавних інститутів та тренд на дерегулювання ринкового середовища, держава має зберігати обов'язок забезпечення доступу всіх громадян до базових соціальних послуг [9, с. 127]. Відтак функціонал держави у політиці зниження соціальної вразливості населення є домінуючим.

Розуміючи виняткову роль держави у зниженні соціальної вразливості населення, слід окреслити концептуальне бачення формування політики в даній сфері. У теорії й практиці державного управління розроблені різні *підходи* до формування та реалізації політики, з-поміж яких у контексті проблематики даного дослідження слід виокремити наступний розподіл антагоністичного характеру: активний *vs* пасивний підходи; жорсткий *vs* ліберальний підходи (їх поєднання – реформістський підхід); проактивний *vs* ситуативний (реактивний) підходи. Для виявлення відмінностей у зазначених підходах необхідно звернутись до наукових розробок. У дослідженнях українських учених застосування терміну «*проактивність*» має вибіркового характеру. Адаптуючи ідею проактивності до різних сфер,

автори, як правило, розглядають його через призму: здатності особи змінювати середовище й виходити за рамки ситуаційних обмежень, ставити цілі-виклики особистісного зростання при реалізації стратегії, орієнтованої на майбутнє (у психології та поведінковій економіці [2, с. 23]); впливу на перебіг процесу завдяки ідентифікації та плануванню, а не коригуванню наслідків (у проєктному менеджменті [11, с. 68]); оптимального використання людських ресурсів (в управлінні персоналом [5, с. 229]); реакцій на зміни середовища на етапі латентної кризи, аналізування дій, які можуть бути реалізовані в майбутньому, з погляду їх доцільності (в підприємстві [3, с. 112]); системи заходів планування, прогнозування, обліку, звітності та контролю для усунення проблем, які можуть виникнути в майбутньому (у державному регулюванні) [17, с. 481]. У працях іноземних науковців проактивність часто розглядають з позиції мінімізації ризиків [22]. Це підтверджує доречність обґрунтування концептуальних засад політики зниження соціальної вразливості населення за проактивним підходом, адже долання ризиків та забезпечення стабільності й резилентності суспільних систем є важливими результатами управлінських впливів. Іншим потужним напрямком наукових досліджень іноземних вчених є вирізнення проактивного та преактивного підходів до процесів управління. Власне проактивність є наступником преактивності, що передбачає виключно орієнтацію на майбутнє (рис. 2).

Зазначені твердження підкреслюють відмінність проактивності щодо процесів формування та реалізації політики: *пасивна політика* – відсутність або мінімізація заходів органів влади у визначеній сфері, що є свідомим рішенням щодо домінування ринкових процесів або свідченням

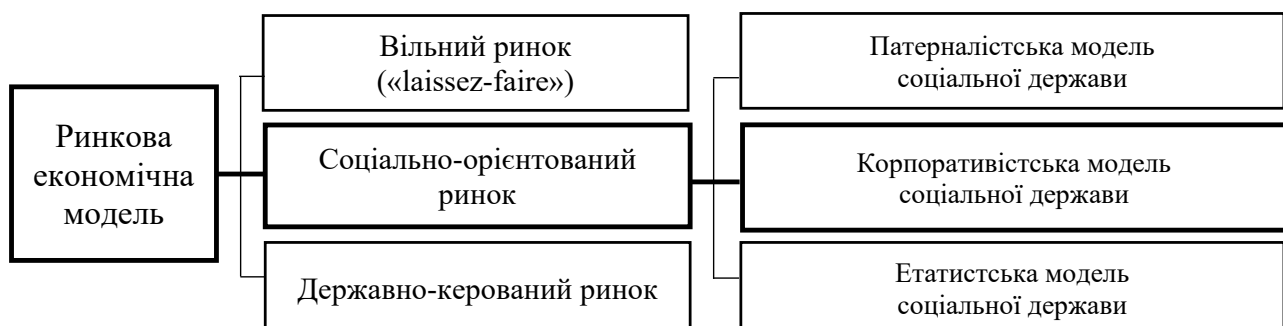

Рис. 1. Економічна модель України, актуальна для обґрунтування концепції політики зниження соціальної вразливості населення

Джерело: узагальнено автором

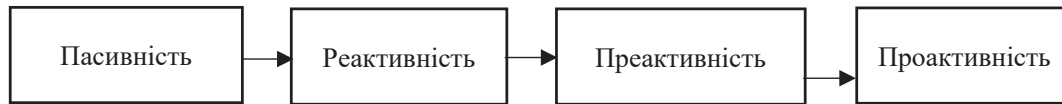

Рис. 2. Підходи «відношення до майбутнього» та місце в них проактивності

Джерело: [21; 23, с. 23]

про нездатність (некомпетентність) державного апарату; *реактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на ситуативне реагування щодо змін, що суперечать поставленим цілям (наприклад, інфляційні коливання, економічний спад, зростаюча еміграція, демографічні втрати та ін.); *преактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на передбачення майбутніх сценаріїв розвитку та їх регулювання до ймовірного настання; *активна політика* – система заходів органів влади, спрямована на досягнення конкретних цілей на різних рівнях управління (наприклад, активна політика зайнятості поєднує заходи макроекономічного характеру щодо розширення сфер застосування праці та заходи підвищення конкурентоспроможності людського потенціалу [10, с. 109]); *проактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на створення сприятливих умов використання ресурсів (людських, природних, геополітичних, інформаційних та ін.) для їх самозабезпечення, самовідтворення, розвитку (особистісного, системи) з плануванням на довгостроковий період та врахуванням ймовірних кризових процесів.

Активну політику за змістом слід відрізнити від політики активного втручання, що відповідає концепції етатизму й дирижизму як його крайньої форми. Концепція політики активного втручання розвинулась унаслідок дискусій щодо доцільності переходу від суто ліберального підходу (вільної конкуренції і підприємництва) до його поєднання з прямою участю держави у вирішенні соціальних проблем [4, с. 181].

Розуміння терміну проактивності дозволяє перейти до визначення специфіки політики за проактивним підходом. *Політика зниження соціальної вразливості населення* передбачає таку діяльність органів влади, що спрямована на соціальний захист (активна компонента) та створення сприятливого середовища розвитку людини і суспільства на засадах соціальної справедливості, рівності й свободи (проактивна компонента), що передбачає доступність до якісних соціальних послуг, можливостей демовідтворення, навчання, зайнятості та самозабезпечення.

Мета політики зниження соціальної вразливості детермінує її цілі та завдання. Проактивний підхід до формування та реалізації політики зниження соціальної вразливості населення є неможливим, якщо не будуть виконані базові зобов'язання держави щодо соціального захисту громадян. Мова йде про: створення базових умов для формування повноцінної особистості, її самовизначення й утвердження в житті; виявлення й нівелювання негативних факторів впливу на людину і суспільство [16, с. 151].

Цілі та завдання політики зниження соціальної вразливості населення слід визначати у розрізі активної і проактивної компонент (табл. 2). Базова ціль – соціальний захист вразливих категорій населення з результируючим відображенням у соціальній захищеності населення. Захищеність, на відміну від захисту, пов'язана з соціальним самопочуттям, відображаючи оцінку людиною рівня та якості її життя [6, с. 151].

Широкий перелік завдань політики зниження соціальної вразливості населення визначає складну її природу, що поєднує: орієнтацію на врахування ситуації минулого й теперішнього, однак чіткого розуміння можливих сценаріїв і цілей майбутнього; вирішення гострих соціальних питань з одночасним широким розумінням потреб розвитку людини і суспільства та створення для цього сприятливого середовища.

У цільовій складності політики зниження соціальної вразливості населення додаткові виклики створює глобалізація. Вона обумовлює необхідність врахування міждержавної конкуренції за людський потенціал та інші ресурси. Глобальний перерозподіл людських ресурсів супроводжується відтягуванням «мізків» у більш розвинуті середовища, коли держави з гіршими умовами змушені докладати більше зусиль до підтримки соціально вразливих категорій населення, які зазвичай є неомібільними (міграційно-пасивними).

Цілі і завдання політики зниження соціальної вразливості населення визначають добір можливих інструментів. Їх доцільно розділяти за групами нормативно-право-

Таблиця 2

**Цілі та завдання політики зниження соціальної вразливості населення
за проактивним підходом**

	Цілі	Завдання	Результат
<i>Активний компонент</i>	1. Соціальний захист вразливих категорій населення	<ul style="list-style-type: none"> – визначення критеріїв ідентифікації соціально вразливих категорій населення (соціально-демографічних, соціально-економічних, просторових та ін.); – розвиток системи соціального захисту: а) соціального страхування (пенсійного, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування); б) соціального забезпечення і допомоги (пільги, виплати, доплати); – розвиток ринку соціального страхування; – розвиток ринку соціальних послуг (базових, для окремих категорій населення); – встановлення мінімальних соціальних стандартів (гарантій, допомоги, надання соціальних послуг) соціально вразливим категоріям населення; – встановлення додаткових соціальних стандартів для специфічних категорій населення (яке проживає в територіях зі складними природними, екологічними, безпековими умовами, за іншими специфічними ознаками). 	Соціальна захищеність населення
<i>Проактивний компонент</i>	2. Створення сприятливих соціальних умов для розвитку людини і суспільства:		
	2.1. Інфраструктурних	<ul style="list-style-type: none"> – розбудова критичної інфраструктури, необхідної для життєдіяльності і безпеки суспільства, – мережі доріг, електромереж, газопостачання, системи каналізації й утилізації відходів; – розвиток соціально-побутової інфраструктури житлово-комунального господарства, побутового обслуговування населення, торгівлі, громадського харчування, транспорту і зв'язку; – забезпечення доступних та якісних послуг освіти, можливостей неперервного навчання і капіталізації знань; – покращення суспільного здоров'я і тривалості життя через забезпечення якісних послуг охорони здоров'я, промоцію здорового способу життя; – розвиток соціально-культурної інфраструктури з доступними послугами відпочинку та розваг культурно-мистецького, спортивного, рекреаційного значення. 	Соціальна справедливість, рівність
	2.2. Економічного і людського розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – подолання бідності, регулювання нерівності доходів населення; – подолання різних форм утисків людини у суспільстві за гендерними, релігійними, расовими, професійними та ін. ознаками; – забезпечення продуктивної зайнятості з диференційованим «портфелем», можливістю різнобічної реалізації особистості; – стимулювання інвестицій у людський капітал (освіту, науку, мистецтво, інноваційні проекти типу стартап та ін.); – стимулювання самозайнятості і малих форм підприємництва як сфери реалізації людського потенціалу; – підтримка підприємств у працевлаштуванні молоді, осіб з особливими потребами, інших специфічних категорій населення (з сільських і депресивних поселень, окремих професій, досвіду та ін.); – стимулювання активної економічної поведінки населення зі зростаючими доходами та інвестиційним використанням заощаджень у різних формах; – розвиток інклюзивного середовища використання і розвитку людського потенціалу для всіх категорій населення; – розвиток прозорої судової і правоохоронної системи для забезпечення відповідальності та об'єктивного контролю; – підтримка розвитку громадянського суспільства, різних форм об'єднань, державно-приватного партнерства, соціального діалогу та ін. 	Самозабезпечення людини і суспільства. Доприємання прав і свобод людини
2.3. Безпекових	<ul style="list-style-type: none"> – стратегічне планування та прогнозування розвитку держави і суспільства; – стимулювання демографічного відтворення в екологічно безпечному і комфортному середовищі; – підтримка розвитку і цінності інституту сім'ї; – підтримка безпечної середовища з регульованою злочинністю; – регулювання девіантної поведінки населення; – охорона громадського порядку; – попередження і ліквідація надзвичайних ситуацій; – організація міжнародних відносин на засадах геополітичної безпеки. 	Стабільність і резилієнтність економіки та суспільства	

Джерело: авторська розробка

вих, адміністративних, бюджетних, фінансових, економічних, соціальних, інституційних, інформаційних:

1. Нормативно-правові механізми:

1.1. Інструменти активної політики – профільне законодавство, цільові державні соціальні програми, регіональні програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним категоріям населення, програми розбудови соціальної інфраструктури, міжнародні договори та угоди про співробітництво.

1.2. Інструменти проактивної політики – стратегії розвитку (на довгостроковий період), регіональні і локальні стратегії зниження вразливості та підвищення стійкості населення до визначених ризиків, цільові державні і регіональні програми демовідтворення, зайнятості, розвитку освіти й науки, громадянського суспільства та ін., програми розбудови інклюзивної інфраструктури.

2. Адміністративні механізми:

2.1. Інструменти активної політики – державні соціальні стандарти і гарантії (життєвий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, соціальна та інші види допомоги), мінімальний споживчий кошик, державні соціальні нормативи обслуговування у сферах споживання (у т.ч. комунальних послуг), транспортування, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту та ін., норми споживання, перелік базових соціальних послуг, стандарти надання соціальних послуг, стандарти безпеки праці, екологічні стандарти, тарифні квоти (на соціально значущі товари), міграційні квоти, норми бюджетних видатків (як частка до макроекономічних показників).

2.2. Інструменти проактивної політики – державні стандарти якості життя населення (кількісні показники та якісне оцінювання), розширений споживчий кошик, стандарти навантажень на об'єкти соціальної інфраструктури з врахуванням розвитку та додаткового тиску (туристи, мігранти та ін.), планові норми економічного зростання, підвищення соціальних стандартів, демовідтворення та ін.

3. Бюджетні механізми:

3.1. Інструменти активної політики – видатки з державного бюджету на соціальну сферу, в Видатки з місцевих бюджетів у рамках програм надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним категоріям населення, міжбюджетні трансферти на здійснення програм соціального захисту, компенсацію втрат доходів міс-

цевих бюджетів унаслідок надання пільг, освітню субвенцію, медичну субвенцію, компенсацію ризику населенню, яке проживає на територіях «зони спостереження» (розташування стратегічних об'єктів критичної інфраструктури) та ін.

3.2. Інструменти проактивної політики – видатки з державного бюджету на покращення якості освітніх послуг, належне фінансування наукових досліджень, розробок і впровадження інновацій.

4. Фінансові механізми:

4.1. Інструменти активної політики – відрахування в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, оподаткування доходів населення і бізнесу, індексація доходів населення, соціальні пільги і виплати (разові, постійні) у зв'язку з народженням і доглядом за дитиною, при усиновленні, особам з особливими потребами, на поховання, багатодітним сім'ям, сім'ям з низьким рівнем доходів та ін., соціальні доплати (разові, постійні) до встановлених мінімальних стандартів, у зв'язку з додатковими професійними навантаженнями та ін., житлові субсидії, субвенції на соціально-економічну компенсацію ризику населенню, яке проживає на території зони спостереження.

4.2. Інструменти проактивної політики – пільгове державне кредитування й іпотека (молодіжне, багатодітним сім'ям, бізнесу та ін.), субсидії бізнесу (малому, в стратегічних сферах, яке постраждало внаслідок певних обставин та ін.), пільгове оподаткування підприємств за працевлаштування визначених категорій населення (молоді, осіб похилого віку, осіб з особливими потребами та ін.), прогресивне оподаткування доходів, багатства і предметів розкоші, безумовний базовий дохід у грошовій, продуктивній формі, формі безумовних базових послуг.

5. Економічні механізми:

5.1. Інструменти активної політики – інфляційне таргетування, цінове регулювання (обмеження) окремих груп товарів і послуг, державні замовлення на закупівлі товарів і надання послуг (продукції соціального призначення, послуг у сферах освіти, науки, культури, будівництва та ін.), умови відкриття і ведення бізнесу, податкові пільги підприємствам, прискорена амортизація, природні монополії.

5.2. Інструменти проактивної політики – структурні зміни економіки в напрямку інноватизації, регулювання оплати праці окремих професійних груп (зниження про-

фесійної вразливості, підвищення престижу професій стратегічних видів економічної діяльності), залучення доходів населення на інвестиційні цілі.

6. Соціальні механізми:

6.1. Інструменти активної політики – стандарти праці (у тому числі оплати) у різних сферах зайнятості та для різних професійних груп, навчання з метою перекваліфікації, підвищення кваліфікації для стимулювання зайнятості.

6.2. Інструменти проактивної політики – соціальні пакети для сімей з метою стимулювання народження, соціальні пакети для сімей у рамках регулювання міграції, стимулювання рееміграції.

7. Інституційні механізми:

7.1. Інструменти активної політики – діяльність профспілкових і громадських організацій, діяльність фондів соціального страхування (пенсійного, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування), діяльність інститутів щодо виконання функцій держави (надання соціальних послуг, контролюючих, правоохоронних та ін.).

7.2. Інструменти проактивної політики – діяльність недержавних фондів соціального страхування, діяльність страхових організацій, діяльність фінансових інститутів (збереження заощаджень населення та обслуговування їх інвестицій), міжгалузеві об'єднання, об'єднання влади, бізнесу, освіти, науки, громадськості, співробітництво між регіонами і громадами (внутрішнє, міжнародне).

8. Інформаційні механізми:

8.1. Інструменти активної політики – методичні рекомендації щодо ідентифікації соціально вразливих категорій населення, зокрема за критерієм доходу (порог бідності), методичні рекомендації до зонування територій за природними, техногенними, екологічними особливостями для надання спеціального статусу (депресивні території, території з підвищеним техногенним навантаженням, зони спостереження та ін.), методичні рекомендації до зонування поселень (особливо метрополій) з різним функціональним і безпековим значенням, статистичний облік показників соціальної вразливості населення, інформаційно-роз'яснювальна робота щодо можливостей соціального захисту та інших цілей розвитку суспільства (здоровий спосіб життя, підприємництво, якісна освіта, правова культура і дисципліна, суспільна єдність та ін.).

8.2. Інструменти проактивної політики – прогнозування розвитку (демографічного, соціально-економічного, інноваційного та ін.) з врахуванням змін зовнішнього середовища, моніторинг соціальної вразливості населення з позицій захищеності, впевненості, стійкості, моніторинг соціальної вразливості населення з позицій рівності й справедливості, інформаційна промоція соціально значущих професій, видів економічної діяльності, інформаційна промоція цінності знань, результатів праці, інформаційна промоція толерантності в суспільстві.

Визначений інструментарій вказує на складність досягнення мети політики у сфері регулювання соціальної вразливості населення – її зниження. Соціальна вразливість є складним індикатором об'єктивних і суб'єктивних оцінок з боку суспільства, бізнесу, влади, недержавних організацій щодо можливостей самозабезпечення, відчуття впевненості й здатності зберігати стійкість в умовах невизначеності.

Серед різних інструментів політики зниження соціальної вразливості населення важливого значення набувають нормативно-правові в частині стратегічного планування з максимальним врахування специфіки регіонів і громад. Актуальним інструментом є реалізація регіональних і локальних стратегій зниження вразливості та підвищення стійкості населення до визначених ризиків. При цьому первинні зусилля мають бути спрямовані на долання бідності, адже доведено, що саме бідне населення є значно вразливішим до ризиків [18, с. 2–3].

Політика зниження соціальної вразливості населення з акцентом на цілі соціального захисту потребує значних бюджетних ресурсів держави, які зазвичай є обмеженими. У зв'язку з цим, необхідно переорієнтуватись на проактивну політику шляхом створення умов для розвитку і самозабезпечення, сприяння індивідуальному самовдосконаленню натомість здійснення колективного управління соціальними ризиками [20, с. 2]. Це створить сприятливе економічне середовище з платоспроможними бізнесом і населенням, що підвищить бюджетно-фінансові можливості держави надавати допомогу соціально вразливим категоріям населення. Доведено, що зниження соціальної вразливості не лише знижує людські страждання, але й витрати держави [19].

Висновки. Отже, соціальна вразливість є комплексним індикатором, який вказує не лише на незахищені категорії населення,

але й ті категорії, що під впливом різних факторів можуть втрачати ознаки стійкості і резилентності. Для зниження соціальної вразливості населення має реалізуватись відповідна політика, базована на превентивних підходах забезпечення достатнього рівня та якості життя населення. При формуванні державної політики зниження соціальної вразливості з добром управлінського інструментарію слід керуватись: концепцією державної політики взагалі, що визначається тріадою політичної доктрини, економічної моделі та механізмів фінансового забезпечення; рівнем розвитку політичної культури і дисципліни щодо ефективного використання бюджетних коштів внаслідок перерозподілу податкових та інших надходжень; мірою децентралізації влади, що дозволяє делегувати повноваження застосування окремих інструментів на рівень регіональної влади та органів місцевого самоврядування.

Для України концепція політики зниження соціальної вразливості населення має здійснюватись за проактивним підходом з підбором відповідного управлінського інструментарію в розрізі нормативно-правових, адміністративних, бюджетних, фінансових, економічних, соціальних, інституційних та інформаційних механізмів.

В Україні політика зниження соціальної вразливості населення на даному етапі має враховувати виклики масштабної нестабільності в умовах війни та одночасно проєктувати на майбутнє прогресивні підходи забезпечення стійкості й резилентності суспільних систем на засадах формування конкурентного середовища людського розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрусишин Н. І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Біскуп В. С., Надвична Т. Л. Проактивна стратегія запобігання соціальним проблемам. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.3>
3. Гуржій Н. М. Механізм проактивного управління стратегічною маркетинговою стійкістю. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. № 18. Вип. 2. С. 57–66.
4. Джура Р. О. Основні етапи еволюції державної економічної політики. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 72. С. 180–189. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2018.130755>
5. Ємельянова Г. І. Проактивне управління та методи підвищення ефективності роботи команди. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. 3. С. 229–241. DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-9998.2015.3.77097>
6. Кравченко М. Соціальна захищеність у самооцінках населення України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 2(2). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Kravchenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Kravchenko.pdf)
7. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики: колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2014. 380 с.
8. Макарова О. В. Пріоритети політики зниження соціальної вразливості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 102–111.
9. Мартинова Л. Соціальна політика України в контексті забезпечення конкурентних переваг людського потенціалу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 127–134.
10. Маршавін Ю. М., Шевчук О. В. Активна політика зайнятості: імператив, українські реалії, альтернативна парадигма / *Соціально-трудова відносина: проблеми науки та практики: монографія / М-во освіти і науки України, ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ), Каф. упр. персоналом, економіки праці та екон. теорії*; за ред. Т. А. Костишиної. Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 105–121.
11. Олексієнко М. М. Проактивний підхід до управління екологічними проєктами. *Управління розвитком складних систем*. 2013. № 14. С. 68–71.
12. Риндзак О. Т. Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
13. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія. Львів: ІРД НАНУ України, 2005. 408 с.
14. Ткачук М. Корпоративізм як принцип розподілу політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2009. № 4(37). С. 82–90.
15. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 618–623.
16. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 151–156.
17. Шевчук В. О., Мельничук Н. Ю., Крутова А. С. Проактивний механізм бюджетного менеджменту в системі державного регулювання економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. № 2(29). С. 476–486. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172363>
18. Chaudhury M. Strategies for reducing vulnerability and building resilience to environmental and natural disasters in developing countries. 2017. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2017/04/Moushumi-Chaudhury-Strategies-to-Reduce-Vulnerability-Paper_WRI_Final.pdf
19. Flanagan B. E., Gregory E. W., Hallisey E. J., Heitgerd J. L., Lewis B. A. Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*. 2011. № 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>
20. Ginneken W. Managing risk and minimizing vulnerability: The role of social Protection in Pro-poor growth. 2005. URL: http://www.oit.org/wcmstp5/groups/public/—ed_protect/—soc_sec/documents/publication/wcms_sec_soc_1510.pdf
21. Godet M., Roubelat F. Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long range planning*. 1996. № 29(2). P. 164–171. DOI: [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00004-0](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00004-0)

22. Kerremans B. Proactive policy entrepreneur or risk minimizer? A principal-agent interpretation of the EU's role in the WTO. The European Union's Roles in International Politics. 2006.
23. Tönurist P., Hanson A. Anticipatory innovation governance: Shaping the future through proactive policy making. *OECD Working Papers on Public Governance*. 2020. № 44. OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/cce14d80-en>

REFERENCES:

1. Andrusyshyn N. I. (2022) Sotsialna vrazlyvist naselennia: definitsii, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia [Social vulnerability of the population: definitions, approaches to understanding and evaluation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Biskup V. S., Nadvynychna T. L. (2020) Proaktyvna stratehiia zapobihannia sotsialnym problemam [Proactive strategy for preventing social problems]. *Habitus*, no. 16, pp. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.3>
3. Hurzhii N. M. (2013) Mekhanizm proaktyvnoho upravlinnia stratehichnoiu marketynhovoiu stiikistiu [Mechanism of proactive management of strategic marketing stability]. *Visnyk Odeskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomika*, no. 18, vol. 2, pp. 57–66.
4. Dzhura R. O. (2018) Osnovni etapy evoliutsii derzhavnoi ekonomichnoi polityky [The main stages of evolution of state economic policy]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, no. 72, pp. 180–189. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2018.130755>
5. Iemelianova H. I. (2015) Proaktyvne upravlinnia ta metody pidvyshchennia efektyvnosti roboty komandy [Proactive management and methods of improving the efficiency of the team]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, no. 14, vol. 3, pp. 229–241. DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-9998.2015.3.77097>
6. Kravchenko M. (2009) Sotsialna zakhyschenist u samootsinkakh naselennia Ukrainy [Social security in the self-esteem of the population of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2(2). Available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Kravchenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Kravchenko.pdf) (accessed 30 May 2022).
7. Libanova E. M. (2014) *Liudskiy rozvytok v Ukraini: istorychnyi vymir transformatsii derzhavnoi sotsialnoi polityky* [Human development in Ukraine: a historical dimension of the transformation of state social policy]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
8. Makarova O. V. (2017) Priorytety polityky znyzhennia sotsialnoi vrazlyvosti [Priorities of the policy of reducing social vulnerability]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 102–111.
9. Martynova L. (2017) Sotsialna polityka Ukrainy v konteksti zabezpechennia konkurentnykh perevah liudskoho potentsialu [Social policy of Ukraine in the context of ensuring the competitive advantages of human potential]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1, pp. 127–134.
10. Marshavin Yu. M., Shevchuk O. V. (2020) Aktyvna polityka zainiatosti: imperatyv, ukrainski realii, alternatyvna paradyhma [Active employment policy: imperative, Ukrainian realities, alternative paradigm]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: problemy nauky ta praktyky* [Social and labor relations: problems of science and practice]. Poltava: PUET, pp. 105–121.
11. Oleksienko M. M. (2013) Proaktyvnyi pidkhid do upravlinnia ekolohichnymy proektamy [Proactive approach to environmental project management]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*, no. 14, pp. 68–71.
12. Ryndzak O. T. (2021) Sotsialna vrazlyvist naselennia ta yii poniatiino-terminolohichne zabezpechennia [Social vulnerability of the population and its conceptual and terminological support]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
13. Sadova U. Ya. (2005) *Sotsialna polityka v Ukraini: rehionalni doslidzhennia i perspektyvy rozvytku* [Social policy in Ukraine: regional research and development prospects]. Lviv: IRD NANU Ukrainy. (in Ukrainian)
14. Tkachuk M. (2009) Korporativizm yak pryntsyp rozpodilu politychnoi vlady [Corporatism as a principle of separation of political power]. *Politychnyi menedzhment*, no. 4(37), pp. 82–90.
15. Khoma N. M. (2012) Typolohiia modelei sotsialnoi derzhavy: analiz osnovnykh pidkhodiv [Typology of models of the social state: analysis of basic approaches]. *Derzhava i pravo*, no. 56, pp. 618–623.
16. Chorna M. (2019) Sutnist prava hromadian na sotsialnyi zakhyst [The essence of the right of citizens to social protection]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 4, pp. 151–156.
17. Shevchuk V. O., Melnychuk N. Yu., Krutova A. S. (2019) Proaktyvnyi mekhanizm biudzhethnoho menedzhmentu v systemi derzhavnoho reholiuvannia ekonomiky [Proactive mechanism of budget management in the system of state regulation of the economy]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, no. 2(29), pp. 476–486. DOI: <https://doi.org/10.18371/fccept.v2i29.172363>
18. Chaudhury M. (2017). Strategies for reducing vulnerability and building resilience to environmental and natural disasters in developing countries. Available at: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2017/04/Moushumi-Chaudhury-Strategies-to-Reduce-Vulnerability-Paper_WRI_Final.pdf (accessed 30 May 2022).
19. Flanagan B. E., Gregory E. W., Hallisey E. J., Heitgerd J. L., Lewis B. A. (2011) Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, no. 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>
20. Ginneken W. (2005) Managing risk and minimizing vulnerability: The role of social Protection in Pro-poor growth. Available at: http://www.oit.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_secsoc_1510.pdf (accessed 30 May 2022).
21. Godet M., Roubelat F. (1996) Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long range planning*, no. 29(2), pp. 164–171. DOI: [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00004-0](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00004-0)
22. Kerremans B. (2006) *Proactive policy entrepreneur or risk minimizer? A principal-agent interpretation of the EU's role in the WTO*. The European Union's Roles in International Politics.
23. Tönurist P., Hanson A. (2020) Anticipatory innovation governance: Shaping the future through proactive policy making. *OECD Working Papers on Public Governance*, no. 44. OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/cce14d80-en>

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022.
The article was received 31 May 2022.

СЕКЦІЯ 5 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-6

УДК 338.242(477)

Глушко А.Д.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4086-1513>
E-mail: glushk.alina@gmail.com*

Маслій О.А.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2184-968X>
E-mail: pugachaleksa@gmail.com*

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню впливу інформаційної політики на фінансову безпеку держави. Актуалізована проблема захисту інформації, забезпечення ефективної інформаційної політики в умовах посилення інформаційної війни Російської Федерації проти України. Доведено, що ефективна інформаційна політика здатна забезпечити захищеність інтересів громадян, бізнесу та держави в інформаційному просторі, сприяти розвитку інформаційної стійкості суспільства, протидіяти можливим ризикам та загрозам. Висунута гіпотеза взаємозв'язку рівня ефективності інформаційної політики та рівня фінансової безпеки країни підтверджена в процесі дослідження шляхом застосування таких методів як нормування, квантування, індикаторний метод, методи кореляційно-регресійного та інтегрального аналізу. Обґрунтовано стратегічні напрями реалізації інформаційної політики в контексті підвищення рівня фінансової безпеки України.

Ключові слова: інформаційна політика, фінансова безпека, ризики та загрози, інформаційна війна, національні інтереси.

Hlushko Alina, Maslii Olexandra. THE INFLUENCE OF INFORMATION POLICY ON THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the impact of information policy on the financial security of the state. The problem of information protection, ensuring an effective information policy in the conditions of intensification of the information war of the Russian Federation against Ukraine is actualized. It is proved that an effective information policy is able to protect the interests of citizens, business and the state in the information space, promote the development of information stability of society, counteract possible risks and threats. The calculated integrated indicator of Ukraine's financial security testified to its dangerous level and the need to increase it. In this aspect, an effective information policy that enables citizens, businesses and the state to resist the dangers and threats that may cause financial damage, identified as one of the main components of the system of financial security of the state. The hypothesis of the relationship between the level of efficiency of information policy and the level of financial security of the country was confirmed in the study by applying such methods as rationing, quantization, indicator method, methods of correlation-regression and integrated analysis. At the same time, the evaluation of the effectiveness of Ukraine's information policy was carried out on the basis of the definition of an integrated indicator, the calculation of which was based on such global indices as Press Freedom Index, Social Progress Index, EGD, Global Innovation Index. The conducted correlation-regression analysis showed the connection of medium closeness between the level of efficiency of information policy and the level of financial security of Ukraine. Given the active spread of misinformation in the information war, the strategic directions of information policy implementation in the context of increasing the level of financial security of Ukraine are substantiated. First of all, it is the development of a national information infrastructure capable of counteracting external and internal risks and threats, ensuring the protection of national interests, including economic ones. At the same time, the effectiveness of the measures to be implemented is possible only if they are comprehensive and systematic.

Keywords: information policy, financial security, risks and threats, information war, national interests.

Постановка проблеми. В умовах заострення світових кризових явищ в усіх сферах суспільного життя питання забезпечення національної безпеки є надзвичайно актуальним. Фінансова безпека є важливим пріоритетом державної політики, оскільки достатній її рівень створює сприятливі умови для розширеного відтворення, економічного зростання, підвищення соціальних стандартів та життєвого рівня населення.

Водночас стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, глобальний характер систем масової комунікації свідчать про зростання ролі інформаційної складової для забезпечення як фінансової, так і національної безпеки в цілому. Можна стверджувати, що інформація стала стратегічним національним ресурсом, від рівня захищеності якої залежить захист економічних інтересів громадян, бізнесу та держави. Актуальність питань захисту інформації, забезпечення ефективної інформаційної політики посилилися з моменту розгортання гібридної агресії Російської Федерації проти України. Інформаційна війна передувала повномасштабному вторгненню та триває й нині. Тому необхідність підвищення ефективності інформаційної політики в контексті забезпечення фінансової та національної безпеки країни в цілому є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки широко актуалізуються у працях вітчизняних науковців, зокрема В. Гейця, З. Варналія, О. Барановського, В. Шлемка, Я. Жаліла, В. Шлемка, О. Власюка, М. Єрмошенка, Т. Момот, Н. Юрків, Д. Буркальцевої, С. Онищенко та багатьох інших. Зокрема, у наукових дослідженнях В. Гейця розкриваються проблеми забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону, підприємства [1]. Праці З. Варналія присвячені теоретичним засадам економічної безпеки, обґрунтуванню механізму її забезпечення. Вагомим внеском науковця правомірно визначити деталізацію загроз економічній безпеці та способів їх попередження [2]. У дослідженнях О. Барановського розкрито генезис безпеки з позицій соціологічного, філософського, й релігійного сприйняття [3]. Наукові дослідження С. Онищенко присвячені управлінню фінансово-економічною безпекою та обґрунтуванню механізму попередження загроз [4; 5]. В працях Н. Юрків розкриваються теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти досяг-

нення безпеки реального сектору економіки [6]. Питання сутності та напрямів забезпечення фінансової безпеки висвітлено в роботах Я. Жаліло [7] та В. Шлемка [8]. Дослідження О. Власюка [9] та М. Єрмошенка [10] присвячені проблематиці фінансової безпеки: реальні загрози, стратегія забезпечення.

Водночас вплив інформаційної складової на фінансову безпеку країни, особливо в умовах посилення інформаційної війни, потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування впливу інформаційної політики на забезпечення фінансової безпеки держави та окреслення перспективних напрямів реалізації інформаційної політики в контексті підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. В сучасних умовах посилення відкритості національних економік, зростання внутрішніх та зовнішніх викликів і загроз функціонуванню секторів економіки, в тому числі фінансового, необхідність забезпечення фінансової безпеки посилюється.

Методичним підґрунтям оцінювання рівня економічної безпеки України є низка структурних складових фінансової безпеки, які безпосередньо впливають на її рівень, є основою для визначення напрямів нейтралізації загроз у фінансовій сфері та зміцнення як фінансової, так і економічної безпеки України загалом. Зокрема, банківська безпека характеризує рівень фінансової стійкості і стабільності банківських установ країни, що, в свою чергу, дає можливість забезпечити високий рівень ефективності функціонування банківської системи країни та захищеності від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників. Безпека небанківського фінансового сектору залежить від рівня розвитку фондового та страхового ринків, можливістю задовольняти потреби суспільства в фінансових інструментах і послугах.

Величина внутрішньої і зовнішньої заборгованості країни, рівень ефективності використання внутрішніх і зовнішніх позик та оптимальності їх співвідношення визначають боргову безпеку. Щодо бюджетної безпеки, то ця складова фінансової безпеки характеризується станом забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів.

Рівень довіри суспільства до національної грошової одиниці, її стійкість визнача-

Таблица 1

Інтегральні показники складових фінансової безпеки України за 2013–2021 роки

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Інтегральний показник банківської безпеки, %	41,1	29,0	37,1	35,5	43,2	46,1	27,0	48,1	49,2
Інтегральний показник безпеки небанківського фінансового ринку, %	49,0	46,0	36,1	32,4	30,0	33,0	34,9	33,5	34,0
Інтегральний показник боргової безпеки, %	65,0	37,0	36,6	38,0	39,9	42,4	48,2	42,24	37,51
Інтегральний показник бюджетної безпеки, %	56,0	47,0	36,6	38,0	39,9	42,4	48,2	50,0	55,4
Інтегральний показник валютної безпеки, %	44,0	26,0	36,0	38,8	40,2	42,0	41,0	46,3	48,74
Інтегральний показник грошово-кредитної безпеки, %	59,0	70,0	44,9	54,9	54,5	42,3	36,5	38,0	39,2

Джерело: розраховано авторами за методикою [11]

ють валютну безпеку та створюють умови для розвитку національної економіки, зростання іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи. Грошово-кредитна безпека являє собою стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [11].

На основі Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України були розраховані абсолютні

значення індикаторів складових фінансової безпеки та визначені інтегральні показники, узагальнені в таблиці 1.

На основі розрахованих субіндексів фінансової безпеки її рівень представлено на рис. 1.

Таким чином, інтегральний показник фінансової безпеки України засвідчує її небезпечний рівень та необхідність впровадження оперативних заходів по його підвищенню. В цьому аспекті ефективна інформаційна політика є однією із головних компонент системи забезпечення фінансової безпеки держави.

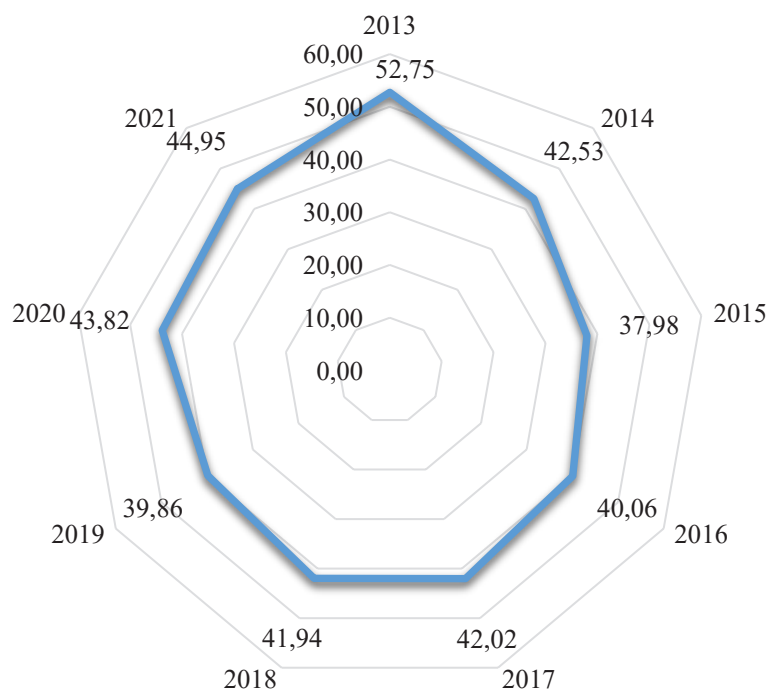

Рис. 1. Динаміка рівня фінансової безпеки України у 2013–2021 роках, %

Джерело: побудовано авторами за методикою [11]

Ефективна інформаційна політика повинна забезпечувати захищеність інтересів громадян, бізнесу та держави в інформаційному просторі, сприяти розвитку інформаційної стійкості суспільства, протидіяти можливим ризикам та загрозам, протистояти агресору в інформаційній війні тощо. На сьогодні не має чітко встановленої методики, яка б дозволила оцінити ефективність державної інформаційної політики. Водночас, враховуючи підходи науковців та показники, які лежать в основі ряду світових рейтингів, запропоновано оцінювання ефективності інформаційної політики України здійснити на основі інтегрального методу. Інтегральний показник ефективності інформаційної політики у дослідженні ґрунтується на таких глобальних індексах як Індекс свободи преси (Press Freedom Index), Індекс соціального прогресу (Social Progress Index), Індекс розвитку е-урядування (EGDI), Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index). Зазначені індекси містять індикатори, які характеризують рівень ефективності інформаційної політики. Так, PFI дозволяє з'ясувати рівень відкритості та прозорості інформаційного середовища в країні, свободи слова. SPI містить 54 індикатори, які згруповані за трьома напрямками: задоволення базових людських потреб, забезпечення основ благополуччя (серед яких і доступ до інформації та комунікацій) та забезпечення можливостей для людей. EGDI містить три субіндекси (онлайн-сервісів, телекомунікаційної інфраструктури, людського капіталу) і дозволяє оцінити готовність урядів країн до використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою надання якісних інформаційних та публічних послуг населенню. Динаміка позицій України у зазначених рейтингах представлена в таблиці 2.

Так, у рейтингу «Індекс свободи преси 2021» міжнародної правозахисної організації «Репортери без кордонів» (RSF) Україна посіла 97 місце серед 180 можливих, що є нижчим за минулорічний рівень на одну

позицію. Ситуацію в Україні в RSF характеризують як «проблематичну». Втрата позиції у рейтингу була зумовлена пандемією COVID-19. Інститут масової інформації (ІМІ) в RSF повідомляє про більш ніж 170 випадків застосування насильства по відношенню до співробітників ЗМІ минулого року. Для порівняння Німеччина у рейтингу опустилася на 2 позиції і посіла 13 місце. У 2020 році в країні нарахували щонайменше 65 насильницьких випадків на журналістів у Німеччині. Перші чотири місця посіли Норвегія, Фінляндія, Швеція і Данія [12].

Доцільно відмітити, що на початку травня 2022 року був опублікований «Індекс свободи преси 2022», згідно з яким Україна поступилася на 9 позицій та зайняла 106 місце. У цього річного звіті підкреслені катастрофічні інформаційного хаосу у нерегульованому світовому інформаційному онлайн-просторі, в якому поширюються фейкові новини та пропаганда. Міжнародна правозахисна організація «Репортери без кордонів» зниження рейтингу України пов'язує безпосередньо з військовою агресією Російської Федерації, відмічаючи такі фактори як небезпечні умови для ЗМІ, високий рівень цензури на окупованих територіях та масову дезінформацію [16].

За рівнем соціального розвитку у 2021 році Україна посіла 48 місце, піднявшись на 15 позицій серед 163 країн із показником індексу 73,38 бали, проти 66,97 у 2019-му році. У 2020 році, внаслідок пандемії, утруднення доступу до необхідних медичних послуг та надмірне навантаження на систему охорони здоров'я, кількість країн з «дуже високою» якістю життя, «високою» якістю життя та «помірно високою» якістю життя – скоротилась із 104 до 71 [17].

У 2020 році Україна посіла 69-е місце у рейтингу країн із найбільш розвиненим електронним урядуванням, піднявшись на 13 позицій, в порівнянні із 2018 роком. Дослідження «E-Government Survey 2020» демонструє, що Україна входить до групи країн із високим рівнем розвитку. На

Таблиця 2

Позиції України у світових рейтингах, які характеризують ефективність інформаційної політики

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Press Freedom Index	126 ↓	127 ↓	129 ↓	107 ↑	102 ↑	101 ↑	102 ↓	96 ↑	97 ↓
Social Progress Index	-	62 ↑	62	63 ↓	88 ↓	64 ↑	80 ↓	63 ↑	48 ↑
EGDI	-	87 ↓	-	62 ↑	-	82 ↓	-	69 ↑	-
Global Innovation Index	71 ↑	63 ↑	64 ↓	56 ↑	50 ↑	43 ↑	47 ↓	45 ↑	49 ↓

Джерело: побудовано авторами за [12; 13; 14; 15]

Таблица 3

**Показники ефективності інформаційної політики України за 2013–2021 роки
приведені до кількісного вигляду методом квантування**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Press Freedom Index	0,3000	0,2944	0,2833	0,4056	0,4333	0,4389	0,4333	0,4667	0,4611
Social Progress Index	0,6196	0,6196	0,6196	0,6135	0,4601	0,6074	0,5092	0,6135	0,7055
EGDI	0,4663	0,4663	0,5429	0,6196	0,5583	0,4969	0,5368	0,5767	0,5767
Global Innovation Index	0,5644	0,6135	0,6074	0,6564	0,6933	0,7362	0,7117	0,7239	0,6994

Джерело: розраховано авторами

Таблица 4

**Нормовані показники ефективності інформаційної політики України
за 2013–2021 роки**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Press Freedom Index	0,0750	0,0736	0,0708	0,1014	0,1083	0,1097	0,1083	0,1167	0,1153
Social Progress Index	0,1549	0,1549	0,1549	0,1534	0,1150	0,1518	0,1273	0,1534	0,1764
EGDI	0,1166	0,1166	0,1357	0,1549	0,1396	0,1242	0,1342	0,1442	0,1442
Global Innovation Index	0,1411	0,1534	0,1518	0,1641	0,1733	0,1840	0,1779	0,1810	0,1748

Джерело: розраховано авторами

зростання рейтингу України значно вплинуло створення додатку «Дія». Очолюють рейтинг такі країни, як Данія, Південна Корея, Естонія та Фінляндія.

Враховуючи вищезазначене, правомірно відміти, що Україна має позитивну динаміку щодо зростання рівня ефективності державної інформаційної політики. Водночас для підтвердження цього твердження з використанням методів квантування та згладжування (по тих роках, де відсутні офіційні дані) було приведено визначені якісні індикаторні показники ефективності інформаційної політики, представлені в таблиці 2 до кількісного вигляду (табл. 3).

Наступним етапом стало проведення нормування показників, результати якого представлено в таблиці 4.

На основі отриманих результатів визначено інтегральний показник ефективності інформаційної політики України (рис. 2). Графічна інтерпретація підтверджує зростання рівня ефективності інформаційної політики України в останні роки, а лінія тренду свідчить про стійку тенденцію до подальшого збільшення (величина достовірності апроксимації $R^2 = 0,812$).

Базуючись на проведених аналітичних дослідженнях, використовуючи інструментарій кореляційно-регресійного ана-

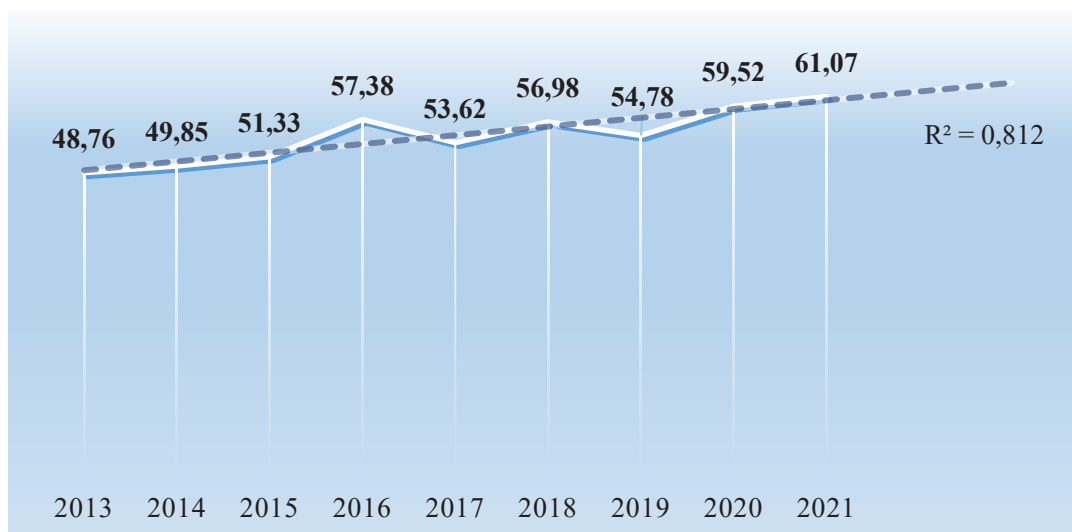

Рис. 2. Інтегральний показник ефективності інформаційної політики України у 2013–2021 роках, %

Джерело: побудовано авторами

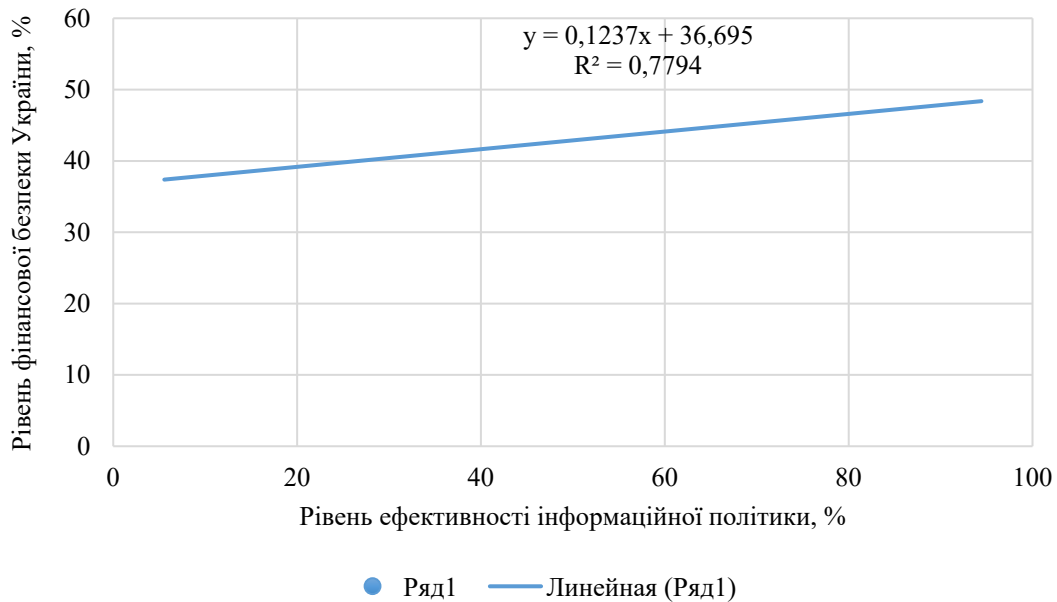

Рис. 3. Вплив інформаційної політики на рівень фінансової безпеки України

Джерело: побудовано авторами

лізу встановлено взаємозв'язок рівня ефективності інформаційної політики з рівнем фінансової безпеки держави. Графічна інтерпретація отриманих результатів представлена на рисунку 3.

Значення коефіцієнта кореляції 0,2165. Тобто, протягом 2013–2021 років спостерігається прямолінійний зв'язок між рівнем фінансової безпеки України та рівнем ефективності інформаційної політики. Сила зв'язку наближена до середньої. Отримані дані підтверджують висунуту гіпотезу щодо значення інформаційної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України.

Сучасний стан розвитку суспільства, а також ситуація, що складається в українському та світовому інформаційному просторі, вимагає посилення ролі держави у процесі забезпечення доступу громадян України до оперативної, об'єктивної та правдивої інформації, забезпечення захисту національного інформаційного простору від негативних інформаційних впливів зовні. Таким чином на сучасному етапі розвитку держави потрібно створити адекватну інформаційну політику, що здатна протистояти зовнішнім загрозам, тому для цього необхідно удосконалювати напрями підвищення її ефективності.

Особливої уваги потребує проблема переліку пріоритетних напрямів державної інформаційної політики, адже раціональне та обґрунтоване їх виокремлення уможливить зосередження зусиль як науковців, так і органів державної влади та інституцій гро-

мадянського суспільства на врегулюванні пріоритетних сфер суспільного життя.

Прийняття у 2021 році Стратегії інформаційної безпеки України є важливим кроком підвищення ефективності інформаційної політики. Разом із тим, враховуючи активне поширення дезінформації з боку Російської Федерації в рамках інформаційної війни, що супроводжує пряму військову агресію, доцільно виокремити такі напрями реалізації інформаційної політики, в тому числі в контексті забезпечення фінансової безпеки України:

1. Розвиток національної інформаційної інфраструктури, здатної протидіяти дезінформації та інформаційним операціям з боку держави-агресора, забезпечувати захист національних інтересів, зокрема економічних.

2. Зміцнення інституційної спроможності у царині стратегічних комунікацій, що уможлиблює ефективний механізм координації та взаємодії між органами державної влади, що реалізують заходи протидії ризикам і загрозам в інформаційній, фінансовій та інших сферах національної економіки [18].

3. Підвищення рівня інформаційної стійкості населення, інформаційної культури та медіаграмотності як базису для протидії деструктивним інформаційним впливам.

Висновки. В умовах посилення інформаційної війни, поряд з прямою військовою агресією, значення інформаційної політики складно переоцінити. В умовах над-

звичайних ситуацій інформаційна політика виступає одним із головних інструментів протидії поглибленню кризових станів. Ефективна інформаційна політика здатна підвищити рівень безпеки, в тому числі фінансової, громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому. Реалізація визначених напрямів інформаційної політики дозволить забезпечити стійкість національного інформаційного середовища та зменшити деструктивний вплив зовнішніх ризиків та загроз.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція економічної безпеки України / Керівник проекту В. М. Геєць. Київ : Логос, 1999. 56 с.
2. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 647 с.
3. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т. 1. 831 с.
4. Управління фінансово-економічною безпекою : підручник / За заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 530 с.
5. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Механізм попередження загроз економічній безпеці України. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 159. С. 20–25.
6. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 400 с.
7. Жаліло Я. А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
8. Шлемко В. Т., Бінко І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 143 с.
9. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. Київ : НІСД, 2014. 432 с.
10. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
12. World Press Freedom Index 2021. URL: <https://rsf.org/en/index?year=2021>
13. Міністерство соціальної політики України. Україна за два роки піднялась на 32 позиції в глобальному рейтингу за індексом соціального прогресу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-za-dva-roki-pidnyalas-na-32-poziciyi-v-globalnomu-rejtingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-minsocpolitiki>
14. UN E-Government Survey 2020. URL: <https://public-administration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>
15. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021/
16. World Press Freedom Index 2021. URL: <https://rsf.org/en/index>
17. Міністерство соціальної політики України. Україна в рік пандемії піднялась на 17 позицій в глобальному рейтингу за індексом соціального прогресу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/marina-lazebna-ukrayina-v-rik-pandemiyi-pidnyalas-na-17-pozicij-v-globalnomu-rejtingu-za-indeksom-socialnogo-progresu>
18. Глушко А. Д., Пантась В. В., Бабенко С. Р. Інформаційна політика в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2022. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10038>

REFERENCES:

1. Heiets V. M. (Ed.) (1999) Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The concept of economic security of Ukraine]. Kyiv: Logos. (in Ukrainian)
2. Varnaliy Z. S. (2009) Ekonomichna bezpeka: navch. posib [Economic security]. Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)
3. Baranovsky O. I. (2014) Filosofiia bezpeky: monohrafiia [Security Philosophy: Monograph]. Kyiv: UB NBU. (in Ukrainian)
4. Onyshchenko V. O., Kozachenko H. A., Onyshchenko S. V., Zavora T. M. (2018) Upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu: pidruchnyk [Management of financial and economic security: a textbook]. Poltava: PoltNTU. (in Ukrainian)
5. Varnaliy Z. S., Onyshchenko S. V., Masliy O. A. (2016) Mexanizm poperedzhennya zagroz ekonomichnij bezpeci Ukrayiny [Mechanism for preventing threats to Ukraine's economic security]. *Economic Journal-XXI*, no. 159, pp. 20–25.
6. Yurkiv N. Ya. (2012) Ekonomichna bezpeka realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: stratehichni priorytety i teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia: monohrafiia [Economic Security of the Real Sector of the Ukrainian Economy: Strategic Priorities and Theoretical and Methodological Principles of Providing: monograph]. Lviv: PAIS. (in Ukrainian)
7. Zhaililo Ya. A. (2001) Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Strategy for ensuring the economic security of Ukraine. Priorities and implementation issues]. Kyiv: Satsang. (in Ukrainian)
8. Shlemko V. T., Binko I. F. (1997) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia: monohrafiia [Economic security of Ukraine: essence and directions of providing: monograph]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)
9. Vlasjuk O. S. (2014) Aktualni problemy finansovoi bezpeky Ukrainy v umovakh postkryzovoi transformatsii: monohrafiia [Actual problems of financial security of Ukraine in the conditions of post-crisis transformation: monograph]. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)
10. Yermoshenko M. M. (2001) Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. (in Ukrainian)
11. On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine № 1277 dated 29.10.2013. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (accessed 15 May 2022).
12. World Press Freedom Index 2021. Available at: <https://rsf.org/en/index?year=2021> (accessed 25 May 2022).
13. Ministry of Social Policy of Ukraine. In two years, Ukraine has risen to 32 positions in the global ranking of the index of social progress. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-za-dva-roki-pidnyalas-na-32-poziciyi->

- v-globalnomu-rejtingu-za-indeksom-socialnogo-progresu-minsocpolitiki (accessed 25 May 2022).
14. UN E-Government Survey 2020. Available at: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020> (accessed 25 May 2022).
 15. Global Innovation Index 2021. Available at: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021/ (accessed 25 May 2022).
 16. World Press Freedom Index 2021. Available at: <https://rsf.org/en/index> (accessed 25 May 2022).
 17. Ministry of Social Policy of Ukraine. In the year of the pandemic, Ukraine rose by 17 positions in the global ranking of the index of social progress. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/marina-lazebna-ukrayina-v-rik-pandemiyi-pidnyalas-na-17-pozicij-v-globalnomu-rejtingu-za-indeksom-socialnogo-progresu> (accessed 25 May 2022).
 18. Hlushko A. D., Pantas V. V., Babenko S. R. (2022) Informacijna polityka v systemi zabezpechennya finansovoyi bezpeky derzhavy [Information policy in the system of financial security of the state]. *Electronic scientific professional publication "Effective Economics"*, no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10038> (accessed 26 May 2022).

*Стаття надійшла до редакції 30.05.2022.
The article was received 30 May 2022.*

СЕКЦІЯ 6 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-7

УДК 336.1

Богма О.С.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5637-6010>
E-mail: o.bogma@knu.edu.ua*

Овдій О.В.

*старший викладач кафедри обліку і аудиту
Навчально-наукового інституту економіки і управління
Національного університету харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1531-3352>
E-mail: ovdii@i.ua*

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ПОВНОТИ Й ОБҐРУНТОВАНОСТІ ПЛАНІВ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ (АУДИТУ)

У статті запропоновано методику оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності інституту державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) як складової оцінювання загальної ефективності його функціонування. Розроблено форму групування планових показників діяльності контрольного органу, систематизовано критерії оцінювання планів його діяльності, встановлено вагові показники кожного критерію оцінювання планів діяльності, систематизовано вимоги, яким мають відповідати критерії оцінювання результатів виконання планових заходів діяльності, та розроблено шкалу рівнів оцінювання якості планової роботи контрольного органу. Розроблену методику апробовано шляхом проведення оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності Рахункової палати України у 2021 р., що доводило встановити середній рівень ефективності планової діяльності вказаного контрольного органу.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, Рахункова палата, план діяльності, методика оцінювання, контролюючий орган, критерії оцінювання.

Bogma Olena, Ovdii Olena. METHODS OF ASSESSING THE COMPLETENESS AND JUSTIFICATION OF THE ACTIVITY PLANS OF THE INSTITUTE OF STATE EXTERNAL FINANCIAL CONTROL (AUDIT)

The article establishes that external public financial control (audit) is one of the key conditions that can ensure the efficiency and effectiveness of socio-economic transformations in Ukraine. This presupposes the objective need for a systematic assessment of the effectiveness of public external financial control (audit) institutions. The method of assessing the completeness and validity of the plans of the institute of public external financial control (audit) as a component of assessing the overall effectiveness of its operation, which allows to obtain measurable characteristics in the direction of the controlling entity responsible for planning efficiency. It is established that the purpose of evaluating the activity plans of the state external financial control (audit) body is to analyze the level of compliance of the control activity performed by the control body (actually obtained result) with the goal and objectives of its functioning (expected results). The form of grouping of planned indicators of activity of the control body is developed, the characteristic of the maintenance of the strategic purpose defined in the plan of work of Accounting chamber is given and the list of requirements to the maintenance of tasks on maintenance of achievement of the strategic purpose is established. The criteria for evaluating the plans of its activities are systematized, the weight indicators of each criterion for evaluating plans of activities are set, the requirements for evaluating the criteria for evaluating the results of planned activities are systematized and a scale of levels of evaluation of quality control is developed. activities of the controlling entity in the amount of points scored in the range from 0 to 10. The developed methodology was tested by assessing the completeness and validity of the plans of the Accounting Chamber of Ukraine in 2021, which proved the average level of effectiveness of the planned activities. the body as a whole has defined the basic directions and tasks of the activity for the reporting period, however its quality and performance do not fully meet the requirements of the established criteria.

Keywords: state financial control, Accounting Chamber, action plan, valuation methodology, controlling body, valuation criteria.

Постановка проблеми. В сучасних умовах зовнішній державний фінансовий контроль (аудит) є однією з ключових умов, здатних забезпечити ефективність і результативність соціально-економічних перетворень в Україні. Відповідно до свого статусу інститути державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) в Україні мають забезпечити не лише контроль ефективності використання бюджетних коштів, законності здійснення фінансового процесу та функціонування фінансової системи країни в цілому, а й стати одним з основних елементів механізму забезпечення фінансової безпеки національної економіки.

Так, підвищення ефективності управління державними фінансами, яке має вирішальне значення для відновлення економіки України, суспільного добробуту та євроінтеграційних намірів нашої країни, потребує постійного вдосконалення теоретико-методичних і методологічних засад організації та здійснення державного фінансового контролю [3, с. 161]. Однак, вивчення чинного законодавства України [4; 5] та особливостей функціонування вітчизняних інститутів державного фінансового контролю доводить відсутність вираженого стратегічного вектору вказаного виду контролю, чіткого розмежування функцій, повноважень і відповідальності контролюючих органів, що зумовлює зниження ефективності всієї системи державного фінансового контролю в Україні. Своєю чергою це актуалізує необхідність системного оцінювання ефективності інститутів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування, розвитку та вдосконалення інститутів фінансового контролю (аудиту) в Україні присвячено наукові праці таких вчених-економістів, як С.С. Брехов [1], Н.Г. Виговська, С.Є. Гребень, [2], Т.А. Жадан [3], В.О. Куліченко, Ю.О. Романченко, Л.В. Чернявська [6], Н.І. Шевченко, І.М. Якимчук [7] та ін. Перелічені автори підкреслюють важливість та його ефективність державного фінансового контролю для відновлення та зростання вітчизняної економіки. Поряд із цим, не применшуючи важливість наукового внеску авторів, відзначимо, що частина важливих аспектів у досліджуваній проблематиці потребують більш детального опрацювання. Зокрема, в аспекті розробки науково-обґрунтованих методик оцінювання як загальної ефективності інститутів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), так і її окремих складових.

Метою статті є розробка методики оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності інституту державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) на прикладі Рахункової палати України.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Важливим напрямом дослідження ефективності функціонування інститутів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) є оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності відповідного інституту.

Так, необхідність урахування в процесі оцінювання ефективності діяльності Рахункової палати показників, що характеризують повноту й обґрунтованість планів її діяльності зумовлена тим, що вони суттєво впливають на якість та потенціал контролю й розглядаються як невід'ємна частина діяльності Рахункової палати. Таким чином, за допомогою аналізування вказаних показників можна дати вимірювану характеристику важливої складової ефективності за напрямом діяльності суб'єкта державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), який відповідає за ефективність планування.

Метою оцінювання планів діяльності органу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) є аналізування рівня відповідності виконуваної контрольної діяльності Рахунковою палатою (фактично отриманого результату) меті й завданням її функціонування (очікуваним суспільством результатам). Тобто таке оцінювання передбачає аналізування змісту сформульованих мети, завдань і планових показників їх досягнення в процесі реалізації Рахунковою палатою контрольних функцій з метою встановлення їх обґрунтованості, актуальності реалізації, системності та стратегічної спрямованості щодо реалізації бюджетної політики держави й забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки. У плані роботи та регламентних документах контрольного органу повинні бути визначені з достатнім рівнем обґрунтування стратегічні цілі й тактичні завдання, а також критерії оцінювання кінцевого очікуваного результату діяльності інституції у звітному періоді (табл. 1).

Зміст визначеної в плані роботи Рахункової палати стратегічної мети її діяльності на звітний період має бути поданий у вигляді короткого опису необхідності вирішення органом державного контролю конкретної економічно, соціально й організаційно значущої для суспільства проблеми.

Таблиця 1

Форма групування планових показників діяльності контрольного органу

Зміст планових показників діяльності контрольного органу	Плановий термін реалізації	Фактичний термін реалізації
Стратегічна мета 1		
Завдання досягнення мети 1.1		
Критерій оцінювання кінцевого очікуваного результату 1		
Критерій оцінювання кінцевого очікуваного результату 2		
...		

Джерело: самостійна розробка авторів

Механізм досягнення визначеної стратегічної мети має розкриватися змістом відповідних завдань діяльності контролюючого органу, які повинні корелювати з наявною нормативно-правовою базою України, визначеними функціями й принципами його діяльності, ухваленими в постанові Верховної Ради України, пріоритетами бюджетної політики.

Завдання повинні відображати потреби суспільства й бути спрямованими на вирішення визначеної конкретної стратегічної мети. Загалом потрібно визначити такі вимоги до змісту завдань щодо забезпечення досягнення стратегічної мети:

- мати стратегічну спрямованість, тобто бути сконцентрованими на реалізації пріоритетів фінансової політики держави;

- відповідати змісту та деталізувати можливість досягнення визначеної стратегічної мети діяльності контролюючого органу;

- визначати кінцевий ефект, що має бути досягнутий у результаті вирішення поставленого завдання;

- забезпечувати якісну реалізацію всіх визначених Законом України «Про Рахункову палату» функцій контролюючого органу;

- відповідати критеріям чіткості постановки, однозначності тлумачення та зрозумілості;

- визначати конкретні проблеми, які мають бути вирішені в результаті діяльності контролюючого органу;

- відповідати вимогам системності, а саме бути змістовно пов'язаними та в комплексі давати можливість досягти визначеної стратегічної мети;

- мати чіткі критерії оцінювання кінцевого та проміжних результатів вирішення визначених у завданнях проблем;

- бути потенційно досяжними у встановлений термін часу з погляду наявності чи можливості забезпечення необхідними ресурсами на їх виконання.

Зазначені вимоги до змісту та порядку формування завдань діяльності Рахунко-

вої палати покладено в основу визначених нами критеріїв оцінювання річних планів її діяльності (табл. 2).

Вважаємо необхідним визначити в плані діяльності контролюючого органу на звітний період критерії оцінювання стратегічних і тактичних завдань із встановленням планових показників. Такі критерії, по можливості, мають бути кількісно й вартісно вимірюваними. Встановлювані критерії оцінювання результатів виконання планових заходів діяльності контролюючого органу мають відповідати таким вимогам: забезпечувати повноту оцінювання всіх суттєвих аспектів діяльності контролюючого органу; визначатися особливостями діяльності цього органу та її результатами; відповідати вимогам достатності здійснення аналізування, періодичності та можливості їх перевірки непрямыми даними; відображати реальний стан речей та запобігати можливості спотворення результатів діяльності контролюючого органу. Кількість критеріїв оцінювання виконання планового завдання не повинна бути великою.

Запропоновані в табл. 2 критерії оцінювання спрямовані на визначення рівня обґрунтованості стратегії й тактики діяльності контролюючого органу на звітний період щодо забезпечення виконання покладених на нього функцій, а також забезпеченості критеріальним апаратом, який би дав можливість встановити рівень їх відповідності загальним вимогам здійснення планової роботи організації. Залежно від рівня відповідності рангова оцінка критеріїв якості плану діяльності Рахункової палати визначається в діапазоні від 0 до 2 балів. Експертне оцінювання дало можливість встановити вагові показники кожного критерію оцінювання (в табл. 3).

Запропонована методика дає можливість здійснити формалізоване оцінювання якості планів діяльності Рахункової палати в обсязі набраних балів у діапазоні від 0 (Рахункова палата не визначила стратегічних і тактич-

Таблиця 2

Критерії оцінювання планів діяльності Рахункової палати

Критерії оцінювання	Рангова оцінка критерію
1. Рівень відповідності планів стратегічним і тактичним завданням забезпечення бюджетного процесу та повноти охоплення об'єктів контролю	
1.1. Відповідність стратегічних завдань діяльності Рахункової палати затвердженій бюджетній політиці держави	
У плані діяльності Рахункової палати не визначено стратегічних завдань	0
У плані діяльності Рахункової палати стратегічні завдання визначені, проте відсутнє їх обґрунтування щодо відповідності встановленим завданням і принципам бюджетної політики держави.	1
У плані діяльності Рахункової палати визначено стратегічні завдання. Вони характеризуються високим рівнем обґрунтування, є взаємопов'язаними та відповідають встановленим завданням і принципам бюджетної політики держави	2
1.2. Рівень розробки та відповідності тактичних завдань встановленим стратегічним завданням	
У плані діяльності Рахункової палати не визначено тактичних завдань	0
У плані діяльності Рахункової палати визначені тактичні завдання не розкривають чи не відповідають встановленим стратегічним завданням	1
Визначені стратегічні завдання діяльності Рахункової палати мають достатній рівень розкриття встановленими тактичними завданнями, відповідають визначеним функціям органу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)	2
1.3. Забезпеченість визначених тактичних завдань критеріями оцінювання їх реалізації	
Жодне встановлене тактичне завдання не забезпечене критеріальним апаратом оцінювання їх реалізації	0
Не менше ніж половина встановлених тактичних завдань забезпечені критеріальним апаратом оцінювання їх реалізації	1
Усі встановлені тактичні завдання мають визначені критерії оцінювання їх реалізації	2
1.4. Відповідність визначених критеріїв оцінювання тактичних завдань аналітичним вимогам	
Усі критерії оцінювання тактичних завдань не відповідають аналітичним вимогам	0
Не менше ніж половина встановлених критеріїв оцінювання тактичних завдань відповідають аналітичним вимогам	1
Усі критерії оцінювання тактичних завдань відповідають аналітичним вимогам	2
2. Рівень фактичного виконання плану реалізації державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)	
2.1. Виконання визначених планом стратегічних завдань діяльності Рахункової палати	
Рівень досягнення визначених у плані стратегічних завдань становить менше ніж половину	0
Половина визначених у плані стратегічних завдань досягнута	1
Рівень досягнення визначених у плані стратегічних завдань становить не менше ніж 90%	2
2.2. Виконання планових показників інтенсивності діяльності Рахункової палати	
Планом не визначено показників інтенсивності діяльності Рахункової палати	0
Не менше ніж половина показників інтенсивності діяльності Рахункової палати є виконаними	1
Понад 90% визначених планових показників інтенсивності діяльності Рахункової палати виконано	2
2.3. Виконання планових показників результативності діяльності Рахункової палати	
Планом не визначено показників результативності діяльності Рахункової палати	0
Не менше ніж половина показників результативності діяльності Рахункової палати є виконаними	1
Понад 90% визначених планових показників результативності діяльності Рахункової палати виконано	2
2.4. Ступінь виконання планових показників економічності	
Планом не визначено показників економічності діяльності Рахункової палати	0
Не менше ніж половина показників економічності діяльності Рахункової палати є виконаними	1
Понад 90% визначених планових показників економічності діяльності Рахункової палати виконано	2

Джерело: самостійна розробка авторів

Таблиця 3

Вагові показники кожного критерію оцінювання планів діяльності Рахункової палати

Критерії оцінювання	Питома вага критерію оцінювання
1. Рівень відповідності планів стратегічним та тактичним завданням забезпечення бюджетного процесу та повноти охоплення об'єктів контролю	
1.1. Відповідність стратегічних завдань діяльності Рахункової палати затвердженій бюджетній політиці держави	0,15
1.2. Рівень розробки та відповідності тактичних завдань встановленим стратегічним завданням	0,18
1.3. Забезпеченість визначених тактичних завдань критеріями оцінювання їх реалізації	0,15
1.4. Відповідність визначених критеріїв оцінювання тактичних завдань аналітичним вимогам	0,12
2. Рівень фактичного виконання плану реалізації державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)	
2.1. Виконання визначених планом стратегічних завдань діяльності Рахункової палати	0,1
2.2. Виконання планових показників інтенсивності діяльності Рахункової палати	0,1
2.3. Виконання планових показників результативності діяльності Рахункової палати	0,1
2.4. Ступінь виконання планових показників економічності	0,1

Джерело: самостійна розробка авторів

них завдань діяльності та критеріїв оцінювання їх реалізації, що свідчить про безсистемність її роботи, відсутність стратегії й розуміння змісту механізмів виконання покладених на неї функцій) до 10 (Рахункова палата визначила стратегічні й тактичні завдання діяльності та критерії оцінювання їх реалізації, які цілком відповідають встановленим вимогам, планові показники досягнуті, визначені процедури виконано в повному обсязі й своєчасно, аналітик дійшов висновку, що діяльності контролюючого органу спрямована на забезпечення системного поліпшення фінансового процесу та фінансової безпеки в Україні).

На підставі аналізування планів діяльності Рахункової палати на 2021 р. за запропонованими критеріями зроблено такі висновки:

1) наведені на сайті Рахункової палати плани її діяльності не містять обґрунтування стратегії і стратегічних завдань її діяльності на звітний період, напрями контролю не корелюють з положеннями Постанови Верховної Ради України про основні напрями бюджетної політики поточного року, за винятком аудиту основних Загальнодержавних цільових програм;

2) релевантність завдань, визначених у планах, простежується слабо;

3) завдання, зазначені в планах, зрозумілі й потенційно досяжні;

4) система завдань охоплює основні напрями діяльності Рахункової палати, передбачені чинним законодавством України.

Аналізування змісту плану діяльності Рахункової палати дав можливість визначити певні стратегічні завдання, які ставив перед собою контролюючий орган. Встановлено, що їх кількість у цілому співвідноситься з основними функціональними напрямами діяльності Рахункової палати. Проте, оцінювання планів з погляду визначення рівня відповідності отриманого результату поставленим завданням ускладнено, оскільки Рахункова палата не визначає планових критеріїв ефективності діяльності, які мають бути досягнуті за результатами виконання поставлених завдань, що ускладнює оцінювання ефективності відповідно до розробленої методики.

Оцінювання ефективності діяльності Рахункової палати було здійснено з урахуванням результатів роботи цього контролюючого органу за пріоритетними напрямами витрачання бюджетних коштів – оцінювання рівня відповідності фактично виконаної роботи та поставлених завдань шляхом їх зіставлення з визначеними пріоритетами державної бюджетної політики.

Трактування рівнів оцінювання якості планової роботи Рахункової палати наведено в табл. 4.

За результатами аналізування оціночний рівень якості планів діяльності розвитку Рахункової палати за бальною шкалою становить 4,0 бали. Відповідно до запропонованого в табл. 4 діапазону балів оцінювання якості планової роботи Рахункової палати цей показник свідчить, що під час складання та вико-

Таблиця 4

Тракування рівнів оцінювання якості планової роботи Рахункової палати

Якість планової роботи	Діапазон балів
Якість планової роботи має незадовільний рівень, контролюючий орган виявився нездатним визначити стратегічні та тактичні завдання, планові критерії оцінювання діяльності відповідно до встановлених вимог	Від 0 до 2,0
Під час складання та виконання плану контролюючий орган у цілому визначив основоположні напрями й завдання своєї діяльності на звітний період, проте його якість та його виконання не повною мірою відповідають вимогам встановлених критеріїв	Від 2,1 до 8,0
Якість планової роботи має високий рівень, контролюючий орган чітко та обґрунтовано визначив стратегічні й тактичні завдання, планові критерії оцінювання діяльності, які більшою мірою досягнуті за результатами його виконання	Від 8,1 до 10

Джерело: самостійна розробка авторів

нання плану контролюючий орган в цілому визначив основоположні напрями й завдання своєї діяльності на звітний період, проте його якість і виконання не повною мірою відповідають вимогам встановлених критеріїв.

Висновки. Таким чином запропоновано методику оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності інституту державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) як важливої складової оцінювання загальної ефективності функціонування відповідного інституту. Розроблену методику апробовано шляхом проведення оцінювання повноти й обґрунтованості планів діяльності Рахункової палати України, що доводило встановити середній рівень ефективності планової діяльності, за якої контролюючий орган в цілому визначив основоположні напрями й завдання своєї діяльності на звітний період, проте його якість і виконання не повною мірою відповідають вимогам встановлених критеріїв.

Перспективою подальших наукових досліджень є розгляд напрямів удосконалення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) в Україні на прикладі Рахункової палати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Брехов С. С. Державний фінансовий контроль за сплатою податку на прибуток підприємств в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Ірпінь : Національний університет державної податкової служби України, 2010. 164 с.
- Гребень С. Є. Види, форми та методи державного фінансового контролю: сутність та принципи відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 103–108.
- Жадан Т. А. Економічна сутність та зміст поняття «державний фінансовий контроль». *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 16. С. 161–168.
- Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 16.05.2022).
- Про рахункову палату України : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#n25> (дата звернення: 16.05.2022).
- Чернявська Л. В. Природа та сутність державного фінансового контролю. *Фінансовий простір*. 2015. № 2(18). С. 279–282.
- Якимчук І. М. Державний фінансовий контроль в Україні та перспективні напрями його вдосконалення. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 34–39.

REFERENCES:

- Brekhov S. S. (2010) Derzhavnyi finansovyi kontrol za splatou podatku na prybutok pidpriemstv v Ukraini [State financial control over the payment of corporate income tax in Ukraine], (PhD Thesis), Irpen: National University of State Tax Service of Ukraine. (in Ukrainian)
- Hreben S. Ye. (2017) Vydy, formy ta metody derzhavnoho finansovoho kontroliu: sutnist ta pryntsyypovi vidminnosti [Types, forms and methods of public financial control: essence and fundamental differences]. *Investments: practice and experience*, no. 22, pp. 103–108. (in Ukrainian)
- Zhadan T. A. (2017) Ekonomichna sutnist ta zmist poniatia "derzhavnyi finansovyi kontrol" [Economic essence and content of the concept of "public financial control"]. *Black Sea Economic Studies*, no. 16, pp. 161–168. (in Ukrainian)
- The Verkhovna Rada of Ukraine (2012) The Law of Ukraine "Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini" [On the basic principles of public financial control in Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (accessed 16 May 2022). (in Ukrainian)
- The Verkhovna Rada of Ukraine (2015) The Law of Ukraine "Pro rakhunkovu palatu Ukrainy" [About the Accounting Chamber of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#n25> (accessed 16 May 2022). (in Ukrainian)
- Cherniavska L. V. (2015) Pryroda ta sutnist derzhavnoho finansovoho kontroliu [The nature and essence of public financial control]. *Financial space*, no. 2(18), pp. 279–282. (in Ukrainian)
- Yakymchuk I. M. (2021) Derzhavnyi finansovyi kontrol v Ukraini ta perspektyvni napriamy yoho vdoskonalennia [State financial control in Ukraine and promising areas for improvement]. *Economy and state*, no. 7, pp. 34–39. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 17.05.2022.
The article was received 17 May 2022.

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»
SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY.
SERIES «ECONOMIC SCIENCES»**

Збірник наукових праць

Випуск 46

Коректура • *В.О. Бабич*

Комп'ютерна верстка • *В.О. Удовиченко*

Формат 60x84/8. Гарнітура SchoolBook.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,23.
Підписано до друку 29.06.2022 р.
Замов. № 0622/232. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, буд. 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.